
Tajua mut!
Uuden toimintamallin käyttöönotto Riihimäellä

Opas huolen puheeksiotosta

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Hoitotyön koulutusohjelma

Hämeenlinna, kevät 2017

Henriikka Ketola

HÄMEENLINNA
Hoitotyön koulutusohjelma
Terveystieteiden suuntautumisvaihtoehto

Tekijä	Henriikka Ketola	Vuosi 2017
Työn nimi	Tajua Mut! Uuden toimintamallin käyttöönotto Riihimäellä Opas huolen puheeksiotosta	

TIIVISTELMÄ

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli laatia opas huolen puheeksiotosta nuorten parissa toimiville. Työ liittyi uuden nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi luodun Tajua mut! -toimintamallin käyttöönottoon Riihimäellä. Tämä uusi toimintamalli helpottaa nuorten pääsyä auttavien palveluiden pariin etsivän nuorisotyöntekijän välityksellä. Opinnäytetyön toimeksiantajana on Riihimäen kaupunki.

Työn teoriaosuudessa tutustuttiin Tajua Mut! -toimintamalliin ja kerättiin teorialietoa nuoruusiän erityispiirteistä ja huolen puheeksiotosta. Lisäksi perehdyttiin huolen vyöhykkeistöön, puheeksiottoon ja vuorovaikutustaitoihin, varhaiseen puuttumiseen ja oppaan laatimiseen. Teoriatiedon perusteella koottiin opas huolen puheeksiotosta ja asioista, joihin kannattaa kiinnittää huomiota puheeksiottotilanteissa. Työ tehtiin läheisessä yhteistyössä Riihimäen Tajua Mut! -projektiryhmän kanssa.

Teorian perusteella keskeistä huolen puheeksiotossa on, että huolen tunne on sen kokijan subjektiivinen tunne, joka perustuu intuitioon. Huoli liittyy lapsen tai nuoren elämäntilanteeseen ja omien auttamismahdollisuuksien riittävyyteen. Huoleen tulee puuttua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, silloin kun auttamiskeinoja on vielä paljon. Riihimäellä käyttöön otettu Tajua Mut! -malli on uusi auttamiskeino muiden palveluiden rinnalla. Sen käyttömahdollisuus voi helpottaa puheeksiottoa. Rohkea puheeksiotto lisää luottamuksen tunnetta nuoren ja häneen kanssaan toimivan ammattilaisen välillä. Opinnäytetyössä tuotetussa oppaassa tuodaan esille käytännönläheisesti, kuinka vaikeista asioista voi puhua luontevasti.

Avainsanat Tajua Mut!, Huolen puheeksiotto, Nuoret, Syrjäytyminen, Varhainen puuttuminen

Sivut 25 s. + liitteet 20 s.

HÄMEENLINNA
Degree programme in Nursing
Public Health Nursing

Author	Henriikka Ketola	Year 2017
Subject of Bachelor's thesis	Tajua Mut! New operations model in Riihimäki A guide to how to take up one's worries	

ABSTRACT

The purpose of this thesis was to create a guide for how to take up one's worries. This guide is made to those people who work with the young. In this guide there are practical examples how to discuss sensitive subjects easily. This thesis is made in co-operation with the city of Riihimäki. It relates to a new operations model, which is developed to prevent marginalization among the youth.

The theoretical basis of the thesis consisted of studying the new operations model, special characteristics normal to phases of development of the young, how to take up one's worries, prevention of marginalization, early intervention, early dialogues and how to make a good guide. The guide was made on the basis of the theory and it was planned in co-operation with the city of Riihimäki.

Based on the results the feeling of concern is a subjective feeling. It is based on intuition. The concern arises of the young person's worrying situation in life and increases if the professional is in lack of tools to help her or him. It is important to take up one's worries in as early a phase as possible. Then there are still plenty of tools to help. This is a new tool to help taking up worries. Open-minded intervention to one's worries increases the confidence between the young person and the professional.

Keywords Prevention, early intervention, marginalization, early dialogues, tools to take up one's worries

Pages 25 p. + appendices 20 p.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	TOIMINTAYMPÄRISTÖN KUVAUS.....	2
3	TAJUA MUT! -TOIMINTAMALLI	3
3.1	Toimintamallin taustaa.....	4
3.2	Toimintamallin tulo Suomeen.....	4
3.3	Toimintamallin idea ja toteutus.....	5
3.4	Osallistujat.....	6
4	NUORUUS IKÄKAUTENA	7
4.1	Hyvinvoiva nuori ja nuoruusiän kehitykselliset erityispiirteet	7
4.2	Nuoruusiän kriisit ja kriiseiltä suojaavat tekijät.....	8
5	HUOLI PUHEEKSI	9
5.1	Huolen subjektiivisuus	10
5.2	Huolen vyöhykkeet	10
5.3	Puheeksiotto ja vuorovaikutustaidot	11
5.4	Ennakointilomake huolen puheeksiottamiseksi	12
5.5	Varhainen puuttuminen	13
6	OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITE.....	14
7	TOIMINNALLINEN OPINNÄYTETYÖ	15
7.1	Suunnittelu	15
7.2	Toteutus.....	17
7.3	Hyvän oppaan luominen.....	17
7.4	Oman tuotoksen kuvailu.....	18
7.5	Arviointi	19
8	POHDINTA.....	20
8.1	Kokemukset toiminnasta.....	20
8.2	Eettinen pohdinta ja luotettavuus	21
8.3	Ammatillinen kehittyminen ja jatkotutkimusaihe	22
	LÄHTEET	23

- Liite 1 Huolen ennakoinnin lomake
Liite 2 Huolen puheeksiotto Opas

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on laatia opas huolen puheeksiotosta nuorten ja heidän kanssaan toimivien kesken. Oppaassa tuodaan esille käytännönläheisesti, kuinka vaikeista asioista voi puhua luontevasti. Työ liittyy uuden Tajua mut! -toimintamallin tutuksi tekemiseen ja käyttöönottoon nuorten kanssa työskentelevien keskuudessa. Tässä opinnäytetyössä kuvataan aluksi Tajua Mut! -mallia ja sen taustaa sekä mukauttamista suomalaiseen yhteiskuntaan. Työssä kerrotaan, millainen on hyvinvoiva nuori sekä minkälaisia erityispiirteitä nuoruusikään liittyy. Työssä kuvataan myös lyhyesti nuoruusikään liittyviä kriisejä ja niiden mahdollisia syitä sekä niiltä suojaavia tekijöitä. Opinnäytetyö on toiminnallinen ja sen produktina on opas huolen puheeksiotosta. Opas on osa Tajua Mut! -toimintamallin käyttöönottokoulutusta Riihimäellä. Työn etenemisestä kerrotaan prosessiluontoisesti.

Tajua mut! on uusi toimintamalli 12–28-vuotiaiden nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja se tulee käyttöön Riihimäellä vuoden 2016 aikana. Toimintamalli on alun perin kehitetty Hollannissa ja on nykyisin siellä lakisääteisenä käytössä kaikissa kunnissa. Suomessa toimintamalli on jo käytössä Mikkeliissä, Espoossa ja Keravalla. Toimintamallin liikkeellepanijana ja alkurahoittajana on ollut Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra. (Sitran selvityksiä 83 2014, 4.)

Aluksi Tajua mut! -toimintamallista annetaan tuleville käyttäjille yleisiä koulutuksia, joissa muun muassa kerrotaan toimintamallin pääperiaatteista ja annetaan käyttäjätunnukset tietojärjestelmään. Lisäksi on tarkoitus räätälöidä kohdennettuja koulutuksia erityisille käyttäjäryhmille. Koulutettavia kohderyhmiä ovat esimerkiksi nuoriso-, sosiaali- ja perhepalvelut, työllisyyden hoito, opetus- ja oppilashuollon henkilöstö, terveydenhoito sekä vapaa-ajan palvelut, kuten kirjasto, museot ja liikuntapalvelut. Tarkoituksena on tämän opinnäytetyön puitteissa laatia koulutettaville jaettava opas, joka käsittelee sitä, miten nuoren kanssa tekemisissä olevan henkilön tulee toimia huomatessaan huolenaiheen ja miten huolen voisi luontevasti yrittää ottaa puheeksi. Tajua mut! -toimintamallin idea on avoimuus ja yhteistyö nuoren kanssa. Nuori halutaan mukaan mahdollisten tukipalveluiden piiriin aktiivisena toimijana, ja siksi huolen puheeksiotto ja Tajua Mut! -toimintamallin esittely muodostuvat tärkeiksi teemoiksi koulutuksissa.

2 TOIMINTAYMPÄRISTÖN KUVAUS

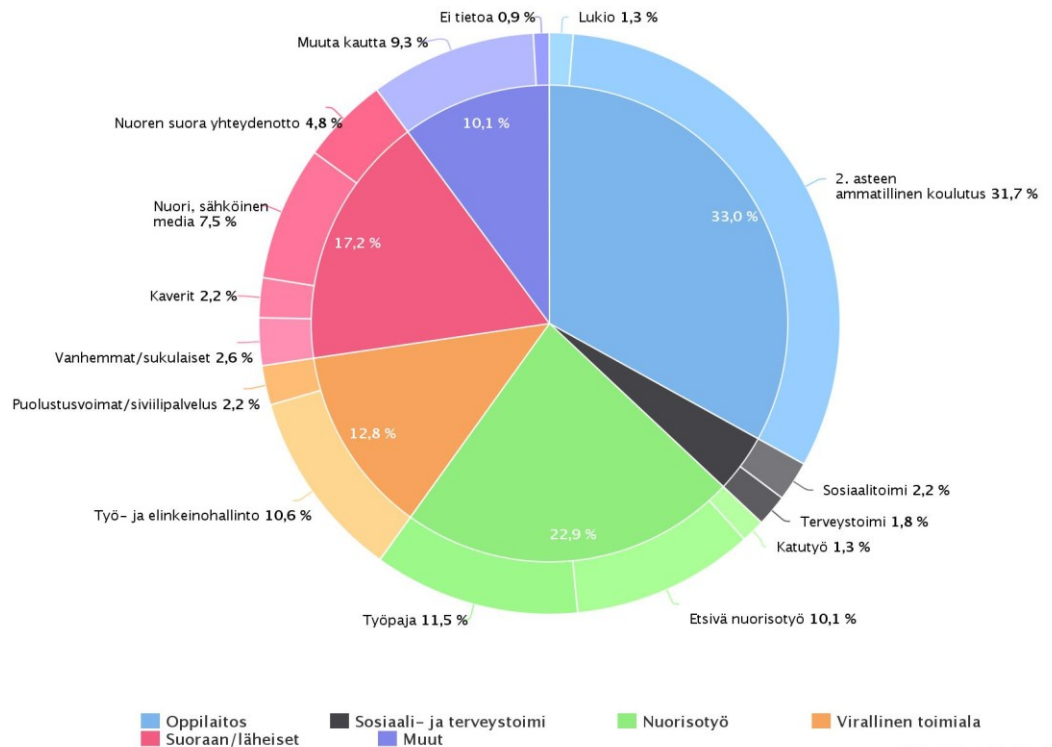
Työelämän yhteistyökumppanina tälle opinnäytetyölle toimii Riihimäen kaupunki. Riihimäki on noin 29 000 asukkaan kaupunki Kanta-Hämeessä, eteläisessä Suomessa. Riihimäen sivistystoimi järjestää varhaiskasvatusta sekä esi- ja perusopetusta noin 4 000 lapselle. 12–28-vuotiaita Riihimäellä on noin 5 000. Lukiolaisia Riihimäellä on noin 500. Lisäksi kaupungissa toimii ammatillinen oppilaitos Hyria, jossa on opiskelijoita noin 1200, osa heistä on hyvinkääläisiä. (Tilastotietoa Riihimäestä. Riihimäen kaupunki n.d.)

Suomen nuorisotyön tilastot -nettisivuston mukaan Riihimäellä oli vuonna 2015 koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevia 15–28-vuotiaita nuoria 419–698 ajankohdasta riippuen. (Suomen nuorisotyön tilastot n.d.) He ovat kaikki mahdollisia Tajua Mut! -toimintamallin kautta autettavia nuoria. Riihimäellä on toiminnassa Nuorten palvelupiste Nuppi, joka antaa nuorille yksilöllistä ohjausta ja tukitoimintaa kaikenlaisissa elämänhallintaan liittyvissä ongelmissa, esimerkiksi koulunkäyntivaikeuksissa, taloudellisissa vaikeuksissa, työttömyyden pitkittyessä, päihde- ja terveysongelmissa sekä asuntoasioissa. Nupin tavoitteena on ehkäistä syrjäytymistä ja edistää itsenäistä selviytymistä tulevaisuudessa. Nupin tukena on Apunuppi, sähköinen palvelu, jonka kautta saa yhteyden Nupin palveluohjaajaan tai päihdetyöntekijään. (Nuorten palvelupiste Nuppi -nettisivut. Riihimäen kaupunki n.d.) Tajua Mut! -toimintamalli on hyvä Nupin kaltaisen palvelun rinnalle, koska Tajua Mut! ei vaadi nuoren oma-aloitteisuutta, vaan aloite tulee muualta.

Riihimäen nuorisopalveluihin kuuluu erityisnuorisotyö, joka kiinnittää huomiota syrjäytymisvaaran lisäksi erityisesti päihteiden käytön ennaltaehkäisyyn. Tähän kuuluu myös Ankkuri-hanke, jonka tavoitteena on esimerkiksi puuttua alaikäisten rikolliseen käyttäytymiseen varhaisessa vaiheessa, nopea puuttuminen lähi- ja perheväkivaltatilanteisiin ja avun piiriin ohjaaminen sekä yleinen turvallisuuden lisääminen. Ankkuri-hankkeessa toimii yhteistyössä projektipäällikkö, poliisi, nuorisotyöntekijä, sosiaalityöntekijä ja psykiatrinen sairaanhoitaja. (Ankkuri-hanke. Riihimäen kaupunki n.d.) Etsivä nuorisotyö puolestaan toimii löytääkseen ja motivoidakseen nuoria, jotka ovat pudonneet kaikkien palveluiden ulkopuolelle. Etsivä nuorisotyö on aktiivista kontaktien ottamista ja keskustelemista nuorten kanssa. Elämäntilanteen kartoittaminen ja sopivan ratkaisun löytäminen ovat nuoren kanssa käytävien keskustelujen tavoitteena. (Nuorisotyö Riihimäellä. Riihimäen kaupunki n.d.) Etsivä nuorisotyö on oleellinen osa uutta Tajua Mut! -toimintamallia ja sen roolista kerrotaan tarkemmin luvussa 3.

Mitä kautta tavoitetut nuoret tulivat etsivän nuorisotyön piiriin?

Riihimäki (n=227)

Kuvio 1. Etsivä nuorisotyö Riihimäellä vuonna 2015 (Suomen nuorisotyön tilastot n.d.)

Riihimäellä on käynnissä lasten ja nuorten palveluiden painopisteen muutostyö, tavoitteena on vähentää korjaavien palveluiden tarvetta. Tajua Mut! on osa tätä muutosta. (Tajua Mut! -mallin taustaa. Riihimäen kaupunki n.d.) Yhteyshenkilöitä opinnäytetyöprosessissa ovat Riihimäen kaupungin sivistystoimenjohtaja ja Tajua Mut! -projektiryhmä, johon kuuluvat mm. projektipäällikkö, tiedottaja ja etsivä nuorisotyöntekijä. Etsiviä nuorisotyöntekijöitä Riihimäelle toimii yhteensä kolme. (Tajua Mut! yhteyshenkilöt. Riihimäen kaupunki n.d.)

3 TAJUA MUT! -TOIMINTAMALLI

Tajua mut! -toimintamalli on yksi Sitran vuoden 2013 alussa käynnistämästä hyvinvointipalveluiden kehittämismenetelmistä. Tavoitteena on ennakoida palvelutarpeita ja kohdentaa palveluita entistä paremmin. Tajua mut! on uusi ratkaisumalli syrjäytymisvaarassa olevien nuorten tunnistamiseen ja tukemiseen. Suomessa koetaan olevan tarvetta kattavalle nuorten auttamisen mallille, sitä tarvitsevat lapset ja nuoret, huoltajat, viranomaiset, ylipäänsä kaikki, jotka työssään kohtaavat lapsia ja nuoria. Kaikkien etu on nopeuttaa yhteistyön käynnistymistä ja avun tarjoamista varhaisessa vaiheessa, kun huolet ovat vielä pieniä. (Sitran selvityksiä 83 2014, 4.)

3.1 Toimintamallin taustaa

Suomessa Tajua Mut! -nimellä kulkeva toimintamalli pilotoitiin alkujaan Hollannissa, Rotterdamin kaupungissa vuonna 2000. Kaupungissa oli tuolloin 6 500 alle 24-vuotiaasta syrjäytymisvaarassa olevaa koulupudokasta. Pilottihankkeen tavoitteena oli saada heidät varhaisen yhteistyön avulla takaisin koulutuksen ja työn pariin. Mukana hankkeessa olivat poliisi, työ- ja toimeentulosta vastaava organisaatio sekä koulunkäynnistä vastaava organisaatio. Mallin avulla haluttiin myös ehkäistä päällekkäisten tai jopa ristiriitaisten palvelujen tarjoamista ja estää tilanteita, joissa palveluja tarjotaan liian myöhään tai ei ollenkaan. (Sitran selvityksiä 83 2014, 40.)

Hollannissa pilotista oli hyviä kokemuksia ja sitä laajennettiin koskemaan koko Rotterdamin aluetta ja kohderyhmäksi koulupudokkaiden sijaan tulivat erityistä tukea tarvitsevat lapset ja nuoret. Malli muuttui luonteeltaan enemmän ennaltaehkäiseväksi. Mukaan tuli toimijoita ennaltaehkäisy-, hoidon ja hyvinvoinnin sekä opetuksen ja sosiaalihuollon alueelta. (Sitran selvityksiä 83 2014, 40.)

Vuonna 2006 Rotterdamin kaupungissa kuoli tyttö, jonka todettiin jälkikäteen olevan kahdentoista eri auttavan tahon toimenpiteiden kohteena. Tämä tapaus sai aikaan sen, että toimintamallia alettiin kehittää entistä kattavampaan ja tehokkaampaan muotoon. Toimintamallia kehitettiin niin, että lasten ja nuorten kanssa tekemisissä olevat ammattilaiset saavat tiedon toistensa toiminnasta riippumatta kuntarajoista. Vuodesta 2010 toimintamalli on ollut lakisääteisenä käytössä koko Hollannissa. Toiminnan piirissä ovat kaikki 0-23-vuotiaat. Virallisesti on arvioitu, että malli auttaa ammattilaisia saamaan tiedon toisistaan entistä nopeammin. Lisäksi auttamistoiminta on tehostunut, koska järjestelmä saattaa ammattilaiset yhteen nopeasti. Ammattilaisten ei myöskään tarvitse aloittaa työtään alusta vaan he voivat entistä tehokkaammin jatkaa siitä, mihin edellinen organisaatio jäi. (Sitran selvityksiä 83 2014, 4.)

3.2 Toimintamallin tulo Suomeen

Myös Suomessa on koettu tarvetta tehostaa ammattilaisten välistä yhteistyötä ja korvata vastuun siirtäminen ja korjaava työ varhaisen auttamisen ja yhteistyön mahdollistavalla toimintamallilla. Korjaavista palveluista halutaan siirtyä kohti verkostomaista varhaisen vaiheen yhteistyötä. Ammattilaiset saavat näin kokonaiskuvan lapsen tai nuoren tilanteesta ja päällekkäinen työ vähenee. Ennaltaehkäisevä auttaminen on myös kustannustehokkaampaa kuin korjaavat palvelut. (Sitran selvityksiä 83 2014, 62.)

Tajua mut! -malli on yksi vastaus kansalliseen tarpeeseen kehittää varhaisen vaiheen moniammatillista yhteistyötä ja tiedonvaihtoa lasten, nuorten ja perheiden tukemisessa eri viranomaisten ja esimerkiksi harrastustoiminnan kesken. Kansallinen tarve on todettu mm. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan mietinnössä Nuorten syrjäytymisestä (5/2014) sekä Perhe- ja lapsisurmien ehkäisy ja estäminen ja viranomaisten välinen tiedonvaihto – raportissa (Sisäministeriö 1/2014). Myös Oikeusministeriön selvitys 32/2013 8-

vuotiaan lapsen kuolemaan johtaneista tapahtumista osoittaa, ettei tieto lapseen kohdistuneista toimenpiteistä kulkeutunut viranomaiselta toiselle. Lapsesta saatuja tietoja ei koottu yhteen ja tilanteen vakavuus jäi tunnistamatta. Muita perusteita uuden toimintamallin tarpeelle ovat Oppilashuoltolaki (8/2014), Lapsiasiainvaltuutetun vuosikirja ja taustaraportti (5/2014), Nuorisotakuu (hallitusohjelma 2011), ja Lastensuojelun laatusuositus (STM, THL, Kuntaliitto 5/2014). Tajua mut! -toimintamalli on Suomen kulttuuriin ja lainsäädäntöön mukautettu versio Hollannissa käytössä olevasta mallista. (Sitran selvityksiä 83 2014, 9.)

3.3 Toimintamallin idea ja toteutus

Tajua mut! -toimintamalli yhdistää viranomaiset, kolmannen sektorin toimijat ja yksityisen sektorin toimijat silloin, kun huoli nuoresta herää. Toimintamallin on tarkoitus olla matalan kynnyksen toimintaa lapsen ja nuoren auttamiseksi jo ennen kuin ongelmat kasvavat suuriksi. Toiminnassa mukana olevat voivat liputtaa lapsen tai nuoren yksinkertaisen tietojärjestelmän avulla. Tällöin käynnistyy yhteistyö etsivän nuorisotyöntekijän ja muiden samaa lasta tai nuorta auttavien ammattilaisten kanssa. (Sitran selvityksiä 83 2014, 4.)

Liputtaminen tarkoittaa käytännössä sitä, että toiminnassa mukana oleva lasten tai nuorten kanssa toimiva henkilö, joka on saanut tarvittavan koulutuksen ja käyttäjätunnukset, kirjaa yksinkertaiseen tietojärjestelmään lapsen tai nuoren henkilö- ja yhteystiedot. Tämä tietojen kirjaaminen on merkki siitä, että liputtaja on valmis tekemään yhteistyötä muiden samaa lasta tai nuorta auttavien ammattilaisten kanssa. Huolen syytä ei merkitä järjestelmään. Liputuksesta menee tieto etsivälle nuorisotyöntekijälle, joka ottaa yhteyttä ensin lapseen tai nuoreen. (Sitran selvityksiä 83 2014, 15.)

Liputtamisesta ja sen tarkoituksesta on hyvä kertoa lapselle ja nuorelle ja samalla pyytää siihen lupa. Liputtamista seuraavien jatkotoimenpiteiden onnistuminen vaatii lapsen tai nuoren kanssa tehtävää yhteistyötä. Riihimäellä toimintamallin piirissä ovat kaikki 12–28-vuotiaat, alle 18-vuotiaiden kohdalla liputtamisesta ilmoitetaan myös huoltajille. (Tajua Mut! Riihimäen kaupunki n.d.)

Nuorisolain 7c § määrittää, missä tapauksissa tietoja nuoresta tulee tai voidaan luovuttaa etsivää nuorisotyötä varten salassapitosäännöksistä huolimatta. Lain mukaan lähtökohtana tietojen luovuttamiselle on nuoren suostumus. Pykälän neljännessä momentissa todetaan, että myös muu toimija kuin viranomainen voi harkintansa mukaan ilmoittaa nuoren tiedot etsivälle nuorisotyöntekijälle, jos nuoren tilanne ja tuen tarve arvioidaan sitä edellyttävän. Näin nuori pääsee tarvitsemansa tuen ja palveluiden piiriin, vaikkei hänen suostumustaan jostain syystä saataisikaan. Pykälä on laadittu salassapitosäädösten takia ja se mahdollistaa myös esimerkiksi Tajua mut! -mallin käytön ja tietojen luovuttamisen sen kautta. Laki edellyttää, että tietojen luovuttamisesta on ilmoitettava nuorelle tai alaikäisen kohdalla huoltajalle, mutta erityistä suostumusta luovutukselle ei tarvita. (Nuorisolaki 7c § 2006.)

Kun nuori on liputettu, ottaa etsivä nuorisotyöntekijä yhteyttä häneen ja alakäisen kohdalla myös hänen huoltajiinsa. Etsivä nuorisotyöntekijä keskustele nuoren kanssa siitä, millaista apua hän tarvitsee tai kokee tarvitsevana. Keskustelun pohjalta etsivä nuorisotyöntekijä kokoaa yhteen nuoren itsensä määrittämät auttaja- ja yhteistyötahot. (Tajua Mut! Riihimäen kaupunki n.d.)

Etsivä nuorisotyöntekijä on syrjäytyneiden ja syrjäytymisvaarassa olevien nuorten apuna silloin, kun nuorilla on korkea kynnys hakea itse apua tai heiltä puuttuu kyky tunnistaa oma avuntarpeensa. Etsivää nuorisotyötä tehdään menemällä nuorten luokse. Näin apua pystytään tarjoamaan ilman, että nuori hakeutuu itse avun pariin. Etsivän nuorisotyöntekijän tulee voittaa puolelleen nuoren luottamus pystyäkseen auttamaan häntä. Työn peruseriaatteita ovat nuoren puolelle asettuminen ja sitoutuminen sekä tarpeiden ja toiveiden kuunteleminen sekä elämän erilaisissa haasteissa ja kriiseissä tukeminen. Etsivä nuorisotyö perustuu vapaaehtoisuuteen nuorten taholta. (Juvonen 2010, 67–69.) Etsivän nuorisotyön tehtävistä ja kunnan järjestämisvelvollisuudesta on säädetty Nuorisolain 7b pykälässä. Pykälän mukaan etsivän nuorisotyön tehtävänä on tavoittaa tuen tarpeessa oleva nuori ja auttaa hänet tarvitsemiensa palvelujen piiriin. Tällä edistetään nuoren kasvua ja itsenäistymistä sekä pääsyä koulutukseen ja työmarkkinoille. Etsivää nuorisotyö perustuu nuorelta itseltä saatuihin tietoihin ja hänen omaan arviointonsa tuen tarpeesta.

Tajua mut! -toimintamallin on tarkoitus tulla ammattilaisten ja kaikkien muiden lasten ja nuorten parissa työskentelevien normaalin toimenkuvan ja lakisääteisten auttamiskeinojen rinnalle, ei korvaamaan niitä. Jos esimerkiksi lastensuojeluilmoituksen tekoon tarvittava tunnusmerkistö täyttyy, on se tehtävä. Uuden toimintamallin tavoitteena on, että lapsi tai nuori huoltajineen sekä kaikki heitä tukevat tahot kokoontuvat yhdessä keskustelemaan sen sijaan, että perhe asioisi useiden eri palveluiden parissa. Kun lapsi tai nuori on mahdollista liputtaa, voivat ammattilaiset kokoontua yhdessä keskustelemaan tilanteesta ja näin vältetään päällekkäistä työtä. Toiminnan onnistuminen vaatii yhteistyötä lapsen, nuoren ja mahdollisesti hänen perheensä kanssa. Siksi liputtamiseen on hyvä saada suostumus. Ennen suostumuksen saamista lapselle tai nuorelle tulee kertoa toimintamallista ja siitä, että huoli on herännyt. (Tajua Mut! Riihimäen kaupunki n.d.)

3.4 Osallistujat

Riihimäen uusi toimintamalli koskee kaikkia riihimäkeläisiä 12–28-vuotiaita nuoria. Mukana auttamassa voivat olla kaikki nuorten parissa työskentelevät ja toimivat henkilöt. Esimerkkeinä mainittakoon kunnan työntekijät, seurakunnan työntekijät, vapaaehtoiset, yhdistykset ja harrastusseurat. (Tajua Mut! Miten mukaan. Riihimäen kaupunki n.d.)

Tärkeä osa Tajua mut! -toimintamallin käyttöön saamista on erilaisten nuorten parissa työskentelevien ryhmien kartoittaminen ja mukaan toimintaan sitouttaminen tiedottamalla ja kouluttamalla. Toimijoiden motivointi ja siitä keskustelu, missä tilanteissa kukin organisaatio voi käyttää uutta toimintamallia hyödykseen, ovat oleellisia seikkoja toimintamallin saamiseksi

osaksi vakiintuneita käytäntöjä. Sitran (2013) mukaan sitoutettavia ammattiryhmiä ovat esimerkiksi opettajat ja oppilashuolto, sosiaalityöntekijät ja – ohjaajat, TE-toimistojen, työpajojen ja muiden työelämäpalveluiden henkilökunta, seurakuntien ja kunnan nuorisotyöntekijät, terveydenhuollon henkilöstö, kunnan lakisääteinen nuorten ohjaus- ja palveluverkosto, harrastusseurojen ja nuoria auttavien järjestöjen henkilöstö, poliisi ja rikosseuraamusvirasto. (Sitran selvityksiä 83 2014, 22.)

Tietojärjestelmän käyttöön on laadittu lyhyt koulutus. Lisäksi voidaan tarvita kullekin ammattiryhmälle räätälöityä koulutusta uuden toimintakulttuurin omaksumiseen liittyen. Koulutuksiin on hyvä sisällyttää keskustelua siitä, millainen rooli kullakin on monialaisessa yhteistyössä toteutettavassa auttamisessa. Puheeksi ottaminen ja verkostodialogit ovat myös tärkeitä keskustelun aiheita. (Sitran selvityksiä 83 2014, 23.) Verkostodialogeilla tarkoitetaan tässä moniammatillista yhteistyötä.

Pärnä (2012) on väitöskirjassaan todennut, että eri viranomaisten välinen yhteistyö edellyttää käynnistyäkseen asiakaslähtöistä yhteistyötarpeen tunnistamista. Luottamuksen syntyminen yhteistyötahojen välillä helpottaa neuvotteluja ja mahdollistaa rajojen ylityksen, ja sitä kautta moniammatillisen yhteistyön käynnistymisen ja edistymisen. Toinen tärkeä tutkimustulos on se, että toiminta tulee hahmottaa tavoitteelliseksi, prosessimaisesti eteneväksi käytännöksi. Tavoitteiden ymmärtäminen ja konkretisointi ohjaavat ja helpottavat yhteistyöprosessia muiden auttajatahojen kanssa. Kolmas tärkeä huomio tutkimuksessa on asiakastyön yhteistoiminnallisuuden merkityksen tunnistaminen. Moniammatillinen yhteistyö on prosessi, joka sisältää resurssien, vastuun ja osaamisen jakamista. Yhteistyö prosessin kehittämisessä auttaa sisäistämään uusia käytäntöjä ja niiden juurtumista osaksi toimintakulttuuria. Moniammatillisen yhteistyön kehittyminen on tae sille, että nuoret ja heidän perheensä saavat laadukkaista, tuloksellisia ja vaikuttavia palveluita. (Pärnä 2012, 6.) Nämä Pärnän tutkimustulokset tukevat tavoitetta kouluttaa käyttäjiä uuteen toimintamalliin ja samalla on tärkeää tehdä esimerkiksi etsivää nuorisotyötä tutuksi. Oleellista olisi esitellä toimijoille prosessin kulkua myös huolen ilmaisen jälkeen.

4 NUORUUS IKÄKAUTENA

Nuoruuteen liittyy ajatus huolettomasta elämästä, lapsi ja nuori saa elää vailla aikuisiän mukanaan tuomia murheita. Valitettavasti asiat eivät kaikilla ole näin hyvin. Mitkä ovat hyvinvoivan nuoren tunnusmerkit, entä pahoinvoivan?

4.1 Hyvinvoiva nuori ja nuoruusiän kehitykselliset erityispiirteet

Cacciatore, Korteniemi-Poikela ja Huovinen (2010) ovat kirjassaan Miten tuen lapsen ja nuoren itsetuntoa? laatineet listan hyvinvoivan nuoren piirteistä. Sen mukaan nuoren tulee selviytyä päivittäisestä arjesta ilman suurta ahdistusta, esimerkiksi kouluun lähtemisen tulee pääsääntöisesti olla mieluista. Hyvinvoiva nuori nukkuu ja syö hyvin, kykenee toimimaan ryhmässä ja luomaan ystävyys-suhteita. Nuoren tulee sietää epäonnistumisia,

hän osaa iloita tavallisesta elämästä, nauraa aina välillä ja kykenee muutenkin osoittamaan tunteitaan sekä tunnistaa oikean ja väärän kehitystasonsa mukaisesti. Nuori kokee tyytyväisyyttä elämää kohtaan, uskoo riittävästi omiin kykyihinsä ja voi olla temperamentiltaan omanlaisensa. Hän kykenee tuntemaan empatiaa, kykenee siis asettumaan toisen ihmisen asemaan ja tarvittaessa puolustamaan toisenkin oikeuksia. (Haasjoki & Ollikainen, 2010, 12.)

Riittakerttu Kaltiala-Heino kuvaa Ståhlin ja Rimpelän 2010 toimittamassa THL:n julkaisussa nuoruusiän vaiheita ja erityispiirteitä sekä nuorten pahoinvointia ja mielenterveyden häiriöitä. Nuoruusikä alkaa fyysisestä puberteetista ja kestää noin kymmenen vuotta, keskimäärin se ajoittuu ikävuosiin 13–22. Varhaisnuoruus on ikävuosien 12–14 kohdalla ja keskeistä siinä on sopeutuminen omaan muuttuvaan vartaloon. Varhaisnuoren kognitiivinen kehitys etenee voimakkaasti, mutta tunne-elämän hallinta heikkenee lapsuuden loppuvaiheeseen verrattuna selvästi. Keskinuoruudessa (15–17 vuotta) kehitystä tapahtuu irrottautumisessa lapsenomaisesta riippuvuussuhteesta omiin vanhempiin. Kaverisuhteet ja perheen ulkopuoliset ihailun kohteet ovat tällöin tärkeitä. Itsenäistyminen on tässä iässä lähinnä psyykkistä eriytymistä vanhemmista, mutta nuori tarvitsee vielä paljon vanhempiensa tukea ja ohjausta. Myöhäisnuoruudessa kehitytään kohti psyykkistä, sosiaalista ja taloudellista itsenäisyyttä eli aikuisuutta. (Ståhl & Rimpelä 2010, 107–108.)

4.2 Nuoruusiän kriisit ja kriiseiltä suojaavat tekijät

Jopa neljäsosa nuorista kärsii jostain mielenterveyden häiriöstä. Mielenterveyden häiriöt ovatkin tärkein nuorten sairausryhmä ja aiheuttavat elämän laadun ja toimintakyvyn laskua. Yleisimpiä ongelmia nuorten keskuudessa ovat masennustilat, ahdistuneisuushäiriöt, käytöshäiriöt ja päihdehäiriöt sekä jonkun verran syömishäiriöt. Näistä saattaa aiheutua esimerkiksi impulssikontrollin, tarkkaavuuden ja toiminnanohjauksen sekä sosiaalisten vuorovaikutustaitojen ongelmia. Monet mielenterveyden ongelmat tulevat esiin viimeistään nuoruusiässä, lapsuudessa ongelmat ovat tavallisempia pojilla, nuoruusiässä tyttöjen osuus on suurempi. (Ståhl ym. 2010, 108.)

Nuoruusiässä ihmisessä tapahtuu suuria biologisia, psykologisia ja sosiaalisia muutoksia. Sukupuolihormonien toiminta käynnistää puberteetin, steroidit muokkaavat ja aktivoivat aivoalueita ja niiden välisiä yhteyksiä. Hormonit ja biologisten muutosten psykologinen kuormittavuus voivat osaltaan olla vaikuttamassa nuoruusiän yleisiin ongelmiin, kuten epäsosiaaliseen käytökseen, riskejä ottavaan seksuaaliseen käytökseen, päihteiden käyttöön ja väkivaltaan. (Ståhl ym. 2010, 122.)

Nuoruusiän kriisit voidaan jakaa esimerkiksi psyykkiseen kehityskriisiin, elämäntilannekriiseihin ja traumaattisiin kriiseihin. Nuoruutta kokonaisuutena voidaan pitää jonkunlaisena psyykkisenä kehityskriisinä. Itsetunto alkaa kehittyä, kun nuori miettii, mistä asioista hän pitää ja miten paljon. Minäkuva alkaa muodostua. Identiteetti ja sen miettiminen, mihin nuori kuuluu ja mikä hänelle on tärkeää, alkaa kiinnostaa. Oman yksilöllisen identi-

teen kehittymisen on nuoruusiän tärkein kehitystehtävä. Erilaisiin elämäntilanteisiin liittyvät kriisit ja esimerkiksi koulunkäyntiin liittyvä stressi kuuluvat monen nuoren elämään. Ongelmia voi olla kaveri- tai seurustelusuhteissa tai johtua joukon ulkopuolelle jäämisestä. Perheessä voi olla kriisejä, esimerkiksi erotilanteet tai sairastumiset voivat aiheuttaa niitä. Traumaattisia kriisejä aiheuttavat äkilliset tai pitkään jatkuneet järkyttävät tapahtumat, esimerkiksi väkivallan kokeminen, läheisen kuolema tai sairastuminen tai onnettomuustilanteet. (Haasjoki ym. 2010, 22.)

Nuoren mielenterveyttä kriisitilanteissa suojaavat monet ulkoiset tekijät samoin kuin nuoren omat selviytymiskeinot ja oma selviytymiskyky. Ulkoisia suojaavia tekijöitä ovat esimerkiksi turvallinen elinympäristö, ikätoverit ja vähintään yhden huolehtivan aikuisen läsnäolo, myönteiset samaistumismallit sekä harrastukset ja olemassa olevat koulutusmahdollisuudet. Nuoren omia selviytymiskeinoja ovat kyky ongelmanratkaisuun, eli tuen, tiedon ja erilaisten vaihtoehtojen ratkaisujen löytäminen. Tärkeää on myös erilaiset tunteiden säätelykeinot kuten tunteiden käsittely, luovuus, huumori, itku, lepo, liikunta, asioiden jakaminen ja rentoutuminen. Kyky hyväksyä vastoinkäymisiä ja arvioida niiden merkitystä ja liittää ne omaan arvomaailmaan auttavat selviytymään kriisitilanteista. Nuoren oma selviytymiskyky on osa nuoren joustavuutta ja lannistumattomuutta sekä stressinhallintaa, joka voi olla eri elämäntilanteissa erilaista. Myönteinen ajattelutapa ja aktiivinen sosiaalinen toiminta ovat osa omaa selviytymiskykyä. Jos suojaavissa tekijöissä on puutteita, nuori saattaa omaksua itselleen huonoja selviytymiskeinoja, esimerkiksi vaikeiden tunteiden turruttamista päihteillä tai vetäytymistä pois kaveripiiristä. Nämä huonot selviytymiskeinot saattavat aiheuttaa lisää ongelmia. (Haasjoki ym. 2010, 19-20.)

5 HUOLI PUHEEKSI

Tajua mut! -toimintamallin omaksuminen osaksi toimintakulttuuria edellyttää, että siinä mukana olevilla toimijoilla on valmiuksia ja rohkeutta ottaa huoli puheeksi lapsen ja nuoren kanssa ja tarttua heikkoihinkin huomioihin nuoren voinnista. Samalla tuetaan sekä nuoren että koko perheen osallistumista aktiivisesti auttamisprosessiin. Näiden valmiuksien kehittämiseksi on hyvä olla tarjolla koulutuksia ja ohjausta. (Sitran selvityksiä 83, 4.)

Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu (Lastensuojelulaki 4 §). Huomiota tulee kiinnittää mm. siihen, miten turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi, turvallinen kasvuympäristö ja tarpeellinen huolenpito. Lapsen tulee itsenäistyä ja kasvaa vastuullisuuteen ja hänelle tulee antaa mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omiin asioihinsa. Lapsen etua tulee arvioida oikeudenmukaisuuden, avoimuuden, luotettavuuden ja turvallisuuden näkökulmista. (Lastensuojelun laatusuositus 2014, 14.)

5.1 Huolen subjektiivisuus

Erikssonin ja Arnkilin (2012) kirjassa kerrotaan eräs tärkeä ja helpottava huomio toiseen ihmiseen kohdistuvasta huolesta: huoli on subjektiivista. Se tarkoittaa sitä, ettei kenenkään tarvitse olla varmasti oikeassa ja tietää ongelmaa, ennen kuin ottaa toista ihmistä koskevan huolen puheeksi. Riittää, kun kertoo olevansa huolissaan ja pyytää apua huolen poistamiseen. Huolen taustalla on havainnoitsijan intuitiivinen kuva tilanteesta. Se voi perustua tietoon juuri tästä tilanteesta, sen herättämiin tunteisiin ja siitä tehtyihin havaintoihin ja sitä peilataan aikaisemmin opittuihin asioihin, kokemuksiin ja tietoihin. Tunteen voimakkuus määrittää huolen asteen. Perinteisesti on opittu arvostamaan faktatietoa ja tarkkuutta, mutta ihmisten välisissä suhteissa tunne on tärkeä työväline. Ihmisen koulutus, työ- ja elämäkokemus sekä moraalikäsitykset auttavat meitä kiinnittämään huomiomme tiettyihin asioihin ja antavat niille erilaisia merkityksiä. Tätä voidaan kutsua hyljaiseksi tiedoksi. (Eriksson ym. 2012, 11, 21.) Subjektiivinen huoli kohdistuu kahteen eri seikkaan, lapsen tai nuoren tilanteeseen tai käytökseen sekä työntekijän omiin toimintamahdollisuuksiin ja niiden riittävyyteen. Huoli kasvaa sitä mukaa, kun omat auttamiskeinot vähenevät. Hyvä kontakti asiakkaaseen, tieto omista auttamismenetelmistä sekä tieto käytettävissä olevista tukiverkostoista pitävät huolen loitolla. (Pyhäjoki & Koskimies 2009, 187.)

Intuitio ihmisestä ja hänen tilanteestaan syntyy kohtaamisissa ja rakentuu siis kolmesta elementistä: kognitiivisesta, emotionaalisesta ja moraalisesta. Kognitiivinen elementti sisältää havainnot, mielikuvat, ajatukset ja assosiaatiot, joita kohtaaminen ja tilanne tuovat esiin. Tähän vaikuttavat muun muassa havainnoitsijan elämäkokemukset, koulutus ja työkokemus. Näiden kognitiivisten tekijöiden pohjalta voidaan yrittää ymmärtää ja määritellä, mistä on kysymys. Varmaa tietoa ei voi saada eli ennustaminen on mahdotonta, mutta ennakointi on eräs psyyken tärkeä ominaisuus. Ihminen ennakoi rutiininomaisesti ja tiedostamattaan tekojensa seurauksia. Emotionaalinen elementti sisältää vuorovaikutussuhteen ja kohtaamisen herättämät tunteet. Verbaalinen kommunikointi on vain osa tästä, tunteita voi lukea vain tunteilla, toisin sanoen samastumalla toisen ihmisen tilanteeseen. Tunne tilanteesta tekee havainnot merkityksellisiksi. Tilanteesta muodostuva kuva on siis henkilökohtainen, subjektiivinen ja siihen nimenomaiseen kohtaamiseen sidottu. Moraalinen elementti sisältää havainnoitsijan oman arvion siitä, mikä on oikein ja väärin ja mikä on tässä tilanteessa itseä velvoittavaa. Esimerkiksi jos huoli on suuri, on sille yritettävä tehdä jotain. Näistä elementeistä rakentuu subjektiivinen kuva tilanteesta ja siihen liittyvästä huolesta. (Eriksson ym. 2012, 21–22.)

5.2 Huolen vyöhykkeet

Stakesin Palvelurakenteen muutos ja henkilöstön kehittäminen (Palmuke) -projektissa on kehitetty huolen vyöhykkeistö (taulukko 1) sen arvioimiseksi, mitkä ovat omat toimintamahdollisuudet tietyssä nimenomaisessa tilanteessa. Riittävätkö omat voimavarat ja keinot huolen kohteen auttamiseen vai tarvitaanko lisää tukea ja asiantuntemusta? (Eriksson 2012, 26.)

TAULUKKO 1. Työntekijän kokeman nuorta koskevan huolen vyöhykkeistö. (THL n.d.)

EI HUOLTA	PIENI HUOLI		HUOLEN HARMAA VYÖHYKE		SUURI HUOLI	
1	2	3	4	5	6	7
Ei huolta lainkaan.	Pieni huoli tai ihmettely käynyt mielessä; luottamus omiin mahdollisiin vahva.	Huoli tai ihmettely käynyt toistuvasti mielessä; luottamus omiin mahdollisiin hyv.	Huoli kasvaa; luottamus omiin mahdollisiin heikkenee.	Huoli tuntuva; omat voimavarat ehtymässä.	Huolta paljon ja jatkuvasti: lapsi/nuori vaarassa. Omat keinot loppumassa	Huoli erittäin suuri: lapsi/nuori välittömässä vaarassa. Omat keinot lopussa.
		Ajatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.	Mielessä toivomus lisävoimavaroista ja kontrollin* lisäämisestä	Selvästi koettu lisävoimavarojen ja kontrollin lisäämisen tarve.	Lisävoimavaroja ja kontrollia saatava mukaan heti	Muutos lapsen tilanteeseen saatava heti

Vailla huolia olevassa tilanteessa (1) nuoren asiat ovat hyvin. Tällöin esimerkiksi kasvaminen, kehitys, oppiminen ja muut olosuhteet ovat kunnossa. Pienen huolen alueella (2-3) jotkin tekijät aiheuttavat pientä huolta. Huoli saattaa olla toistuvaa. Nämä huolet ovat helppoja ottaa puheeksi ja työntekijä kokee omat auttamismahdollisuutensa hyviksi. Harmaalla vyöhykkeellä (4-5) huoli on tuntuva ja kasvaa. Auttamiskeinot ovat joko käytetty tai vähissä. Huoli on saattanut jatkua jo pitkään ja työntekijä kaipaa lisää voimavaroja tai muita auttamistahoja. Työntekijä saattaa myös kokea epävarmuutta huolensa todenperäisyydestä ja pelkää liioittelevansa. Suuren huolen alueella (6-7) nuoren arvioidaan olevan vaarassa. Huoli on tuntuva ja omat keinot auttaa ovat loppuneet. Tässä tilanteessa työntekijä ei voi enää epäröidä, vaan tilanne pakottaa toimimaan. Työntekijän arvion mukaan nuorelle käy huonosti, ellei tilanteeseen saada muutosta heti. (Eriksson 2012, 26.)

5.3 Puheeksiotto ja vuorovaikutustaidot

Huolen puheeksiottoa helpottaa, jos huolta aiheuttavat havainnot ovat konkreettisia ja ne on kirjattu ylös. On tärkeää, että huolesta puhuttaessa ei puhuta nuoren ominaisuuksista vaan siitä, miten tämä eri tilanteissa toimii. Näin huolen aiheet selkeytyvät ja se voi myös auttaa löytämään apukeinoja, miten huolen aiheeseen voi puuttua. Tärkeää on myös huomioida, kenelle puhuu ja käyttää sen mukaista kieltä. Arkikieli ja konkreettiset havainnot vievät asiaa parhaiten eteenpäin. Jos huoli on suuri, voidaan sitä jäsentellä pienempiin osiin ja huolen käsittely voidaan aloittaa sillä hetkellä olennaisimmaksi koetusta asiasta. Huolen puheeksiottaminen voidaan jakaa useampaan keskustelukertaan, jolloin nuori voi pohdiskella asiaa pala palalta. Puheeksiottamiseen valmistautuessa kannattaa kirjata ylös ne asiat, joista aikoo puhua. Tällöin tulee samalla jäsentelyä omia ajatuksia ja tällaisen

valmistautumisen on koettu helpottavan vaikeistakin asioista puhumista. (Eriksson ym. 2012, 22–24.)

Nuorten ja heidän perheidensä kanssa työskentelevien vuorovaikutustaidot ovat osa ammatillista osaamista. Työntekijä on itse vastuussa siitä, kuinka hän on vuorovaikutuksessa asiakkaiden tai muiden työntekijöiden kanssa. Avainkäsitteitä näitä taitoja harjoitellessa ovat myönteisyys, vuorovaikutus ja asiakaslähtöisyys. (Pärnä 2012, 82–83.) Yhteistyö käynnistyy jo ennen varsinaisen vuorovaikutustilanteen alkamista. Työntekijän omat elämäkokemukset, ja tiedot sekä itsestä että kohtaamastaan nuoresta, hänen perheestään ja elämäntilanteestaan ovat tausta, joista yhteistyö muodostuu. Hyvän vuorovaikutuksen muodostuminen nuoren kanssa edellyttää nuoren toiveiden kuuntelemista ja kunnioittamista, hänen ymmärtämistään sekä hänen selviytymiskeinojensa tunnistamista. Hyvän vuorovaikutuksen elementtejä ovat myös esimerkiksi luottamuksen saavuttaminen, myötätunnon ilmaiseminen, selittävä vastaaminen, asiallisuus, rehellisyys, myönteisyys, nuoren käytännöllinen auttaminen sekä hänen ratkaisujensa kunnioittaminen. (Åstedt-Kurki, Jussila, Koponen, Lehto, Majjala, Paavilainen & Potinkara 2006, 75–76, 81.)

5.4 Ennakointilomake huolen puheeksiottamiseksi

Huolen puheeksiottamisen helpottamiseksi on kehitetty lomake, jonka avulla huolta aiheuttavaa asiaa lähestytään ennakoiden. Lomakkeessa on kysymyksiä, jotka ovat tarkoitettu pohdittavaksi valittaessa huolen puheeksiottamiseen sopivaa ajankohtaa, kysymyksiä pohdittavaksi juuri ennen puheeksiottoa sekä kysymyksiä, joita tulee miettiä puheeksioton jälkeen. Ennakointilomake (liite 1) on tarkoitettu työntekijän avuksi huolen jäsentämiseen. Huolen vyöhykkeistöä käytetään oman huolen asteen ja toimintamahdollisuuksien pohtimisen tueksi. (Arnkil & Eriksson 2008, 20.)

Ensimmäisen osan kysymykset on tarkoitettu pohdittavaksi ennen puheeksiottamista. On tärkeää selkeyttää huolta itselleen ja konkretisoida asioita, jotka huolen aiheuttavat. Lisäksi tulisi pohtia, mitä tapahtuu, jos huolta ei oteta esille. Vaikuttaako se asiakassuhteeseen? Myös oman huolen suuruutta ja auttamiskeinojen riittävyyttä tulee pohtia. (Eriksson ym. 2012, 13–15.)

Toisen osan kysymyksiä tulee miettiä ennen tapaamista. Tarkoitus on pohtia sitä, miten nuori tai vanhempi mahdollisesti kokee työntekijän tai suhtautuu työntekijän asemaan suhteessa autettavaan. Voidaan myös miettiä, millaista tukea ja apua on jo tarjottu ja voiko huolen kohde kokea työntekijän mahdollisesti uhaksi. Huolenaiheiden lisäksi tulisi pohtia mitä voimavaroja tilanteessa on ja miten näitä vahvuuksia voisi tukea. Tässä vaiheessa mietitään lisäksi mahdollisia tukitoimia, omia auttamismahdollisuuksia ja sitä, miten tukea tulisi kohdentaa. (Eriksson ym. 2012, 15.)

Ennen tapaamista tulee miettiä myös sitä, miten oman huolensa ilmaisee ja miten yhteistyötä ehdottaa. Keskustelun lisäksi tulee ennakoida, miten puheeksiottamiseen reagoidaan ja johtaako se yhteiseen työskentelyyn huolen huojentamiseksi. Miten työntekijä toimii jos nuori tai vanhempi suuttuu. On

siis ennakoitava, mitä puheeksiottamistilanteessa tapahtuu, mutta myös se, mihin puheeksiottaminen johtaa lähitulevaisuudessa. (Eriksson ym. 2012, 15- 16.)

Kolmannen osion kysymykset on tarkoitettu mietittäväksi puheeksiottamisen jälkeen. On hyvä pohtia, onnistuiko huolen kuvaaminen ja konkretisointi ja tuen tarjoaminen suunnitelman mukaan. Tulisi pohtia myös, tapahtuiko tilanteessa niin, kuin oli ennakoitu. Jälkipohdinta auttaa kehittymään ja lisää ymmärrystä, miten tilanteissa käy. Tulevaisuutta ajatellen tulee miettiä, miltä tilanne näyttää puheeksioton jälkeen, vähenikö huoli sekä miten huolta voisi vielä vähentää. (Eriksson ym. 2012, 16- 17.)

Ennakointilomakkeen avulla on mahdollista kehittää omaa toimintaansa vaikeista asioista puhuttaessa. Ensimmäisen osion kysymysten tarkoituksena on lisätä omaa ymmärrystä tilanteesta. Toisen osion tarkoituksena on löytää itselle luontevin tapa ilmaista huolta. Kolmannessa osiossa pohditaan miten puheeksiotto omasta mielestä meni ja mitä huolesta ja puheeksiotosta ajattelee jälkeenpäin. (Eriksson ym. 2012, 18.)

5.5 Varhainen puuttuminen

Varhainen puuttuminen on osallisuutta ja avoimuutta korostavaa yhteistoimintaa, keskeistä siinä on varhainen vastuun ottaminen omasta toiminnasta toisten tukemiseksi. Kansainvälisissä julkaisuissa varhainen puuttuminen (early intervention) on lasten ja nuorten varhaista auttamista ja rajoittamista syrjäytymisriskin kasautumisen ehkäisemiseksi. Olennaista on toimia silloin, kun auttamismahdollisuuksia on vielä paljon. Puuttuminen on aina samalla myös lupaus tehdä asialle jotain. Perheille tulee tarjota avointa asioiden käsittelyä varhain ja kunnioittavassa sävyssä. Myös vastavuoroisuus on tärkeää. (Pyhäjoki ym. 2009, 186–187.)

Varhaisen puuttumisen keskeiset periaatteet ovat nuoren havaitseminen huolen kohteeksi ja nopea reagointi hänen ongelmiinsa. Käytännössä lähtökohtana on herkkyyys huomata nuoren ei-toivottu kehitys ja puuttua siihen. Tätä kehitystä voidaan kutsua syrjäytymiseksi. Pienempien lasten kohdalla huolta aiheuttaa usein kehitykseen liittyvät seikat, isompien lasten kohdalla myös käyttäytymiseen liittyvät huomiot. Kysymys puuttumisen tarpeesta herää, kun arkiset tavat toimia eivät ole aikuisten odotusten mukaisia. Käytännössä voi olla vaikeaa erottaa lasten ja nuorten ongelmia niin sanotusta normaalista kehityksestä. Pienimpiinkin epätyypillisen käytöksen ja kehityksen merkkeihin on kuitenkin tarkoituksenmukaista kiinnittää huomiota. Nuorten kanssa työskentelevien tulee tarkastella lasten ja nuorten käytöstä ja kehitystä henkilökohtaiseen kokemukseen verraten, mutta myös suhteessa erilaisiin vertaisryhmiin ja ikäluokkaan. Yhteiskunnan tasolla on kehitetty erilaisia yleisiä arviointiperusteita kuten esimerkiksi koulu- ja opiskelijaterveydenhuollon terveystarkastusohjelmat. (Kallio, Stenvall, Bäcklund & Häkli, 2013, 72–74.)

Yleisten arviointiperusteiden käyttäminen ei ole täysin ongelmatonta. Ne voivat olla yleistäviä ja kaventaa normaalin lapsen ja nuoren määritelmää.

Varhainen puuttuminen saattaa siis kaventaa normaalia lapsuutta ja laventaa poikkeavien lasten ja nuorten joukkoa. Kallio, Stenvall, Bäcklund & Häkli (2013) ovat kehittäneet varhaisen puuttumisen rinnalle myönteisen tunnistamisen mallin. Tässä mallissa lapsia ei erotella tuettaviin ja muihin, vaan lähtökohtana on, että jokainen lapsi ja nuori kaipaa tunnistetuksi tuleamista ja huomioimista. Osuva tunnistaminen pyrkii olemaan tilannekohtaista reagoimista ennalta annettujen arviointiperusteiden sijaan. Lähtökohtana on lasten ja nuorten yhteisöllisen toiminnan tukeminen. (Kallio ym. 2013, 75–77.)

Puuttuminen ja puheeksiotto olisi tehtävä niin, että yhteistyön jatkuminen on mahdollista. Suuri huolen puheeksiottoa ehkäisevä seikka on pelko asiakaskontaktin huononemisesta. Uusissa asiakassuhteissa luottamusta ollaan vasta rakentamassa ja vanhoissa suhteissa taas pelätään luottamuksellisuuden vaarantumista. Erikssonin ja Arnkilin vuonna 2005 keräämän tutkimusaineiston mukaan kaksi kolmasosaa tilanteista on sellaisia, että huolen puheeksiottoa estää pelko kontaktin huononemisesta. Yhdessä kolmasosassa tilanteista taas uskottiin puheeksiottamisen jälkeen avautuvan uusia jatko-työskentelymahdollisuuksia. Tutkimustulosten mukaan kuitenkin toteutunut tilanne on päinvastainen. Valtaosassa tilanteista päästiin hyvään keskusteluun ja asiakaskontakti parani. Alle kolmasosassa tapauksia tilanne ei edennyt toivotulla tavalla, yksikään kontakti ei kuitenkaan pysyvästi vaikeutunut tai katkennut tässä tutkimusaineistossa. (Pyhäjoki ym. 2009, 190–191.)

6 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITE

Kiinnostuin huolen puheeksiotosta ja puheeksi ottamisen vähäisyydestä ollessani terveydenhoitajaopintoihin sisältyvissä harjoitteluissa. Varsinkin neuvoloissa ja kouluterveydenhuollossa kiinnitetään huomiota pääasiassa terveystarkastuksiin ja psykososiaalisen voinnin selvittäminen jää vähemmälle. Suurimmaksi osaksi syynä tähän on aikapula, mutta myös rohkeuden puuttuminen sekä tunne, ettei osata auttaa. Kuulin jopa kommentoitavan, että ”muurahaispesää ei uskalla sohaista, kun ei tiedä, mitä sieltä tulee esiin”.

Tämän opinnäytetyön tarkoitus on koota oppaan muotoon tietoa ja keinoja, joiden avulla huolen puheeksiotto helpottuu. Huolen puheeksiottoon tutustuttiin kirjallisuuden avulla. Lähdeteoksia etsittäessä mielessä pidettiin huolen puheeksioton lisäksi vuorovaikutustaitojen kehittämisen tärkeys hoitotyössä sekä ideaalitalanne huoliin mahdollisimman vahain puuttumisesta. Tavoitteena on löytää keinoja mahdollisimman varhaiseen psykososiaalisten ongelmien huomaamiseen ja niihin puuttumiseen. Työn myötä on laadittu koulutustilaisuuksiin opas, jonka avulla huolen puheeksiotto voi tulla helpommaksi. Oppaaseen on koottu konkreettisia esimerkkejä huolen puheeksiottotilanteista ja asioista, joista nuoren kanssa voi keskustella.

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyön tarkoitus on olla työelämään sovellettavaa tutkimustyötä. Ammattikorkeakoulujen toiminnassa korostuu yhteistyö alueellisen kehittämisen ja työelämän kanssa. Koulutuksen tavoitteena

on tukea yksilön ammatillista kasvua ja sijoittumista ammatillisiin asian-
tuntijatehtäviin. Ammattikorkeakoulun opinnäytetyön tulee Vilkan mukaan
olla käytännönläheinen, työelämälähtöinen ja ajankohtainen. Opinnäyte-
työn tavoitteena voi myös olla yhteisen kielen ja keskustelukulttuurin luo-
minen eri ammattialojen välille. Näin voidaan luoda ja muuttaa käytäntöjä
ja toiminta- ja ajattelutapoja. (Vilka 2015, 16–17, 19–20.)

7 TOIMINNALLINEN OPINNÄYTETYÖ

Tämä on toiminnallinen opinnäytetyö, jonka tarkoitus on kehittää työelä-
män tiettyä osa-aluetta. Työ tehdään yhteistyössä Riihimäen kaupungin
kanssa. Toteutustapana työssä on tehdä opas uuden toimintamallin koulu-
tustilaisuuksiin. Opinnäytetyön tuotos pohjautuu teorialle ja opinnäytetyö
sisältää myös ns. teoreettisen viitekehysosuuden. Opinnäytetyöni sisältää
myös toiminnallisen osuuden ja opinnäytetyöraportin eli opinnäytetyöpro-
sessin dokumentoinnin ja arvioinnin.

Ammattikorkeakoulun tutkimukselliselle opinnäytetyölle on vaihtoehtona
toiminnallinen opinnäytetyö. Toiminnallisella opinnäytetyöllä tavoitellaan
käytännön toiminnan ohjeistamista, opastamista, toiminnan järjestämistä tai
järkeistämistä. Alasta riippuen se voi olla esimerkiksi ohje tai opastus, ta-
pahtuman toteuttaminen, kirja, vihko tai kotisivu. Toiminnallisessa opin-
näytetyössä yhdistyvät käytännön toteutus ja siitä raportointi. (Vilka & Ai-
raksinen 2003, 9.)

Toiminnallisessa opinnäytetyössä tiedon keräämismenetelmät voivat olla
samat kuin muissakin opinnäytetöissä. Työskennellessä voidaan käyttää
määrällistä tai laadullista tutkimusmenetelmää. Määrällistä tutkimusmene-
telmää käytetään silloin, kun halutaan numeraalista tietoa ja laadullista tut-
kimusmenetelmää silloin, kun halutaan kuvailla ihmisten haluja, mielipi-
teitä, toiveita, kokemuksia, arvoja, ihanteita ja uskomuksia. Toiminnalli-
sessa opinnäytetyössä tutkimusmenetelmiä käytetään hieman väljemmässä
merkityksessä kuin tutkimuksellisissa töissä. Kyseessä on enemmänkin sel-
vityksen tekeminen ja teorialiedon kerääminen toiminnan tueksi. Aineiston
analysoinnin ei tarvitse olla yhtä tarkkaa ja järjestelmällistä kuin tutkimuk-
sellisissa opinnäytetöissä. (Vilka ym. 2003, 56–58.)

Toiminnallisessa opinnäytetyössä kuvataan raportinomaisesti, mitä, miksi
ja miten työ on tehty. Siinä kuvataan, millainen työprosessi on ollut ja mil-
lisiin tuloksiin ja johtopäätöksiin on päädytty. Raportissa on myös oma ar-
vio prosessista, tuotoksesta ja omasta oppimisesta. Raportin lisäksi toimin-
nalliseen opinnäytetyöhön kuuluu tuotos, joka on yleensä kirjallinen. Tuo-
tos on tarkoitettu tietylle käyttäjärühmälle. (Vilka ym. 2003, 65–67.)

7.1 Suunnittelu

Aihe opinnäytetyölle löytyi huhtikuussa 2016 Riihimäellä kokoontuneessa
nuorten tutkimusryhmässä. Ryhmän tarkoitus on kehittää Riihimäen kau-
pungin toimintaa työelämälähtöisesti. Olin jo aikaisemmin perehtynyt huo-
len puheeksiottoon ja kerroin ryhmässä tästä minua kiinnostavasta aiheesta.

Tutkimusryhmässä ehdotettiin, että voisin tulla mukaan kehittämään uuden Tajua Mut! -toimintamallin käyttöönottokoulutuksia. Minulle kerrottiin lyhyesti toimintamallin sisällöstä, sen liittymisestä nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseen ja siitä, että kaikki nuorten kanssa tekemisissä olevat tahot voivat olla mukana toiminnassa. Ennen toimintamallin käyttöönottoa tarvitaan käyttäjäryhmien koulutusta.

Tutkimusryhmän kokoontumisen jälkeen tapasin Tajua Mut! -projektin tiedottajan. Hän kertoi minulle tarkemmin Tajua Mut! toimintamallista, sen hollantilaisesta taustasta ja tähänastisista käyttökokemuksista muualla Suomessa. Keskustelimme myös lainsäädännöstä, joka vaikuttaa toimintamallin käyttöön. Sain tieto etsivän nuorisotyön koordinoivasta osuudesta tässä toimintamallissa. Etsivä nuorisotyöntekijä ottaa yhteyttä nuoreen liputuksen jälkeen ja he yhdessä, nuoren ehdoilla, pyrkivät kokoamaan nuorta auttavan verkoston kokoon. Keskustelimme osuudestani toimintamallin käyttöönotossa ja ajatukseksi tuli osallistuminen Riihimäen terveydenhuollolle kohdennettuun koulutukseen. Koulutuksessa tarkoitukseni oli puhua siitä, kuinka ottaa huoli puheeksi nuoren kanssa. Kohdennettu koulutus terveyskeskuksen henkilökunnalle järjestetään syksyn 2016 aikana.

Olin huhtikuussa 2016 mukana Tajua Mut! -toimintamallin käyttöönottokoulutuksessa. Tilaisuudessa käytiin läpi toimintamallin taustaa ja idea, miten sitä käytetään. Koulutukseen osallistuneet saivat käyttäjätunnukset sähköiseen tietojärjestelmään, jonka kautta nuoria voidaan liputtaa. Tilaisuudessa myös harjoiteltiin tietojärjestelmän käyttöä kuvitteellisten nuorten henkilötiedoilla.

Tajua Mut! -projektiryhmä kokoontui loppukevästä 2016. Projektiryhmään kuuluu edustajia eri ammattiryhmistä, mukana on mm. sosiaalikirjuri, perhetyön sosiaaliohjaaja, erityisopettaja, kouluterveydenhoitaja, lukion kuraattori, etsivä nuorisotyöntekijä, nuorisovaltuuston edustaja, päihdetyöntekijä ja kuraattori Hyriasta. Projektiryhmän tehtävänä on antaa asiantuntijuudellaan panos tälle uudelle hankkeelle. Ryhmässä keskusteltiin mm. siitä, millaista palautetta tähänastiset koulutukset ovat saaneet. Yksimielisiä oltiin siitä, että järjestelmän käytölle tarvitaan lisää rohkaisua ja koulutuksiin työpaikkakohtaisia räätälöintejä. Todettiin, ettei listaa, missä tapauksissa liputusta tulisi käyttää, voi laatia. Oma arvio liputuksen tarpeesta on tärkeä ja lista voisi aiheuttaa ajattelun kapeutumista, käyttäjät voivat alkaa noudattaa pelkästään laadittua listaa. Peruseriaate liputtamiselle on, että aina voi liputtaa, vaikka tietäisi, että nuorella on jo hoitokontakti tai muu vastaava olemassa.

Huolen puheeksiotto mietitytti projektiryhmän tapaamisessa. Keskustelussa mainittiin huolen jana ja huolen vyöhykkeet, jotka olivat ryhmän jäsenille tuttuja. Kun omat voimavarat tai auttamiskeinot eivät riittä, edessä on huolen puheeksiotto ja siihen liittyviä ratkaisuehdotuksia. Ryhmässä mietittiin, milloin huoli tulisi ottaa puheeksi, mutta myös miten puheeksiotto olisi paras toteuttaa. Mietittiin myös jonkunlaisen rungon laatimista siitä, miten Tajua Mut! -malli esitellään nuorelle. Etsivä nuorisotyö olisi myös hyvä tehdä tutuksi, etsivien nuorisotyöntekijöiden kasvot tulisi olla tuttuja nuorille lähestymisen helpottamiseksi. Nuorille ja myös heidän vanhemmilleen, tulisi

tiedottaa erilaisista auttavista palveluista, Tajua Mut! -toimintamalli on yksi niistä.

Seuraava tapaaminen oli elokuussa. Minulle ehdotettiin, että esittäisin oman osuuteni koulutustilaisuudessa lokakuussa. Tällöin koulutusta annetaan terveyskeskuksen työntekijöille. Esitykseni olisi tarkoitus sisältää huolen puheeksiottoon liittyvää näyttöön perustuvaa tietoa sekä kuvausta käytännön esimerkkitilanteista yleisellä tasolla.

Myöhemmin syksyn aikana päätettiin, että esityksen sijaan laadin oppaan, jota voidaan käyttää koulutuksissa hyväksi. Ajatuksena oli, että oppaaseen saa enemmän tietoa kuin esitykseen ja että opasta voidaan jakaa koulutuksiin osallistujille. Oppaan tietoja voidaan kouluttajien harkinnan mukaan myös sisällyttää Tajua Mut! -toimintamallin käyttöönottokoulutusten oppimateriaaliin. Oppaaseen on tarkoitus laittaa huolen puheeksiotto -teeman lisäksi myös toimeksiantajan kanssa yhdessä mietitty osuus, kuinka puhua nuorelle Tajua Mut -mallista. Opinnäytetyöni sisällöksi muodostui näin oppaan suunnittelu ja sen laatiminen sekä tästä koko prosessista raportointi.

7.2 Toteutus

Uuden Tajua Mut! -toimintamalliin liittyvien tapaamisten välillä olen kirjoittanut opinnäytetyötäni. Olen koonnut tiivistelmän Tajua Mut! -mallin taustoista ja sisällöstä Sitran laatiman aineiston pohjalta. Olen kerännyt teorialiedolle lähteitä kirjastojen tietokannoista, aiheesta jo tehdyistä opinnäytetöistä ja tieteellisiä artikkeleita Google Scholar -hakukoneella. Hakusanoja, joita olen käyttänyt ovat huolen puheeksiotto, puoli puheeksi, huoli-perhe, dialogit, toiminnallinen opinnäytetyö, hyvä esitys, power point, etiikka ja hoitotyö, hoitotyön eettisyys, nuoret, nuoret ja kriisit, nuoruus ja kriisit, tajua mut!, etsivä nuorisotyö, opas, varhainen puuttuminen, early intervention, early dialogues ja marginalization.

7.3 Hyvän oppaan luominen

Opasta suunniteltaessa on hyvä miettiä, mitä asioita siinä halutaan tuoda esille ja kenelle se tehdään. Toimiva opas on selkeä ja looginen, siinä kerrotaan, kenelle se on tarkoitettu ja mikä sen tarkoitus on. Oppaissa on yleensä jokin tietty rakenne, kuten asioiden kertominen tärkeysjärjestyksessä, aihepiireittäin tai aikajärjestyksessä. Sisällön tulee olla ajantasainen ja tarkka ja sen tulee vastata kysymyksiin ”mitä?”, ”miksi?”, ”miten?”, ”milloin?” ja ”missä?”. Oppaan tekstiosuuksien olisi hyvä olla lyhyitä, muttei kuitenkaan pelkkiä luetteloita. Luettelot ovat kuitenkin hyviä keventäjiä tekstin seassa ja ne selkiyttävät opasta, tärkeät asiat tulevat niissä ytimekkäästi esille. Oppaan tekstissä on tuotava esille kaikki oleellinen ja oppaassa on hyvä olla selkeä asettelu ja jaottelu. (Hyvärinen 2005, 1769; Kyngäs ym. 2007, 126–127)

Oppaan neuvoja noudatetaan parhaiten silloin, kun niistä ei koeta aiheutuvan liikaa haittaa tavanomaiselle toiminnalle. Hyvässä oppaassa asiat on

perusteltu huolellisesti. Mitä enemmän ponnisteluja tai muutoksia totutuisissa tavoissa oppaan neuvot aiheuttavat, sitä paremmin ne on perusteltava. Paras perustelu on oppaan käyttäjän oma hyöty, esimerkiksi ”kun toimit ohjeen mukaan, olosi helpottuu”. (Hyvärinen 2005, 1770.)

Pääotsikko kertoo, mitä opas käsittelee, väliotsikot kertovat, millaisista asioista opas koostuu. Väliotsikoiden alla tulee olla vähintään kaksi kappaletta. Otsikot auttavat kirjoittajaa hahmottamaan, mitkä asiat kuuluvat mihinkin kokonaisuuteen. Jotta lukeminen ei olisi liian raskasta, tulee yli kymmententtisiä kappaleita välttää. Lauseiden tulee olla ymmärrettäviä. On hyvä miettiä, kuka on oppaan lukija ja kirjoittaa sitten suoraan hänelle. Lukija voi olla maallikko, joten oppaissa pyritään käyttämään yleiskielen sanoja. Turha lyhenteiden ja termien käyttö sekä byrokraattiset ja tieteelliset ilmaukset on syytä jättää pois selkeyden vuoksi. Passiivin käyttöä kannattaa rajoittaa, ettei lukijalle tule epäselvyyksiä siitä, kenen odotetaan toimivan oppaan neuvomalla tavalla. (Hyvärinen 2005, 1770–1771; Eloranta & Virkki 2011.)

Hyvässä kirjallisessa ohjeessa tai oppaassa on oltava riittävä kirjasinkoko, vähintään 12, sekä selkeästi luettavissa oleva kirjasintyyppi. Oikeinkirjoitus on myös tärkeää, virkkeiden pitää olla yhden lukemiskerran jälkeen ymmärrettäviä. Kirjoitusvirheet tekstissä vaikeuttavat ohjeen ymmärtämistä ja herättävät epäilyn kirjoittajan ammattitaidosta ja pätevyydestä. Opas on hyvä antaa luettavaksi ulkopuoliselle ennen sen julkaisemista, jotta pahimmat virheet voidaan karsia pois. Oppaan laatija voi olla sokeutunut omalle tekstilleen, ulkopuolinen lukija voi huomata esimerkiksi mahdolliset ristiriitaisuudet. Oppaan ulkoasulla on myös tärkeä rooli, sillä se herättää mielenkiintoa ja lisää luettavuutta. Myös kuvat voivat selkeyttää asiaa. (Hyvärinen 2005, 1773; Eloranta & Virkki 2011.)

Oppaan pituus riippuu aihealueesta, mutta yleensä teksti kannattaa pitää lyhyenä. Liian yksityiskohtainen teksti jää helposti lukematta. Lisätietoja lukijalle voi antaa otsikon Kirjallisuutta alla, siinä oppaan kirjoittaja voi suositella lisälukemista, jos lukija kiinnostuu tietystä aiheesta tai sen taustoista. (Hyvärinen 2005, 1773.)

7.4 Oman tuotoksen kuvailu

Laadin oppaan keskittyen huolen määritelmään ja puheeksiottoon. Aluksi olen kertonut, kenelle opas on tarkoitettu ja kuka on oppaan tilaaja. Alkupuheessa kerron myös lyhyesti oppaan sisällöstä ja Tajua Mut! -toimintamallin päätavoitteista. Oppaassa esittelen huolen käsitettä ja sitä, mitä tehdä, kun huoli herää. Olen kuvaillut hyvinvoivan nuoren piirteitä. Halusin kirjoittaa oppaaseen positiivisen kuvauksen nuoresta, ettei asiaa tulisi lähestyttyä pelkästään negatiivisessa valossa. Näistä hyvinvoivan nuoren ominaispiirteistä voidaan kääntäen muodostaa kuva huonosti voivasta ja apua tarvitsevasta nuoresta.

Toteutetussa oppaassa on Erikssonin ja Arnkilin (2000) laatima taulukko huolen vyöhykkeistä ja lyhyet kuvaukset siitä, mitä näillä huolen eri vyöhykkeillä tarkoitetaan. Taulukko on tarkoitettu oppaan lukijalle avuksi, kun

hän arvioi oman huolensa suuruutta. Oppaassa on neuvoja, miten ottaa huoli puheeksi ja mitä näissä tilanteissa tulisi huomioida. Siitä löytyy myös lisättäviä kysymyksiä, joita voi pohtia yksin tai yhdessä nuoren kanssa. Lopuksi olen kirjoittanut lyhyen yhteenvedon oppaan sisällöstä sekä esittänyt Tajua Mut! -toimintamallia yhtenä mahdollisuutena ja apukeinona huolen jakamiselle. Tarkoitus on rohkaista huolen puheeksiottoon ja painottaa, että Tajua Mut! on uusi palvelu sekä auttajalle että nuorelle. Puheeksiotto voi näin helpottua, kun tiedossa on uusi auttamiskanava. Lopuksi oppaassa on lähdekirjallisuutta, johon tutustumalla saa tarkempaa tietoa aiheesta.

Olen laatinut oppaan sisällön Word -muotoon. Tarkoitus on painaa siitä jätettävää opaslehtisiä myöhemmin Riihimäellä esimerkiksi InDesign-ohjelmaa käyttäen tai antaa oppaan ulkoasun suunnittelu oppilastyönä esimerkiksi ammattikoulun media-alan opiskelijalle. Oppaaseen voisi laittaa kuvia, mitä on käytetty muussakin Tajua Mut! -toimintamallia esittelevissä materiaaleissa ja Riihimäen kaupungin nettisivuilla.

Oppaasta jätettiin pois aikaisemmin suunniteltu osuus, kuinka puhua Tajua Mut! -mallista nuorille. Tästä aiheesta oli Riihimäellä jo tehty Tajua Mut! -projektiryhmän sisällä postikortin näköinen lyhyt infolehtinen. Postikortissa on selitetty lyhyesti nuoren näkökulmasta ja nuorille selkeällä kielellä, mitä Tajua Mut! tarkoittaa. Se on avuksi nuoren kanssa työskenteleville ja antaa mallin, kuinka asiasta voi kertoa. Kortin voi myös antaa nuorelle mukaan myöhempää tutustumista varten.

7.5 Arviointi

Opinnäytetyöprosessi on ollut mielenkiintoinen ja opettavainen, koska olen saanut tehdä sitä läheisessä yhteistyössä työelämän toimijoiden kanssa. Olen oppinut paljon esimerkiksi siitä, miten hanke toteutetaan käytännössä, työskentelystä projektiryhmässä, miten erilaisia koulutustilaisuuksia ja -materiaaleja suunnitellaan ja toteutetaan sekä kuinka tärkeää on palautteen saaminen ja siihen reagoiminen sekä yleinen ajatusten vaihto työelämän toimijoiden kesken. Työn suunnitteluvaiheessa luin paljon kirjallisuutta huolen puheeksiotosta ja dialogisesta verkostotyöstä sekä nuorten hyvinvoinnista. Kirjallisuudesta valikoitui osa opinnäytetyön ja oppaan lähdemateriaaliksi. Aihealue on varsin laaja, joten aiheen rajaaminen vei oman aikansa. Halusin kirjoittaa helposti luettavan ja ydinasiassa pysyvän työn ja onnistuin tässä mielestäni hyvin. Oppaaseen on kerätty tiiviiseen muotoon tärkeimmät asiat, jotka poimin kirjallisuudesta. Nämä oppaan huomiot toistuvat useammassa eri lähdeaineistossa ja valikoituivat siksi oppaaseen. Lähdemateriaalia kertyi aluksi paljon, loppujen lopuksi olen keskittynyt muutamiaan tärkeimmäksi kokemaani teokseen. Englanninkielisten lähteiden löytäminen huolen puheeksiotosta osoittautui haastavaksi, aihetta oli käsitelty melko lyhyesti löytyneissä aineistoissa. Olen tyytyväinen lopputulokseen, sekä opinnäytetyöhön että oppaaseen, koska sain siitä omannäköiseni ja opin jäsentelemään huolen puheeksiottoa niin, että uskon sen olevan tulevassa työssäni entistä helpompaa. Mielenkiintoinen oppimani asia on se, että useamman lähteen mukaan rohkea puheeksiotto lisää luottamuksellisuutta asiakassuhteissa. Tämä huomio rohkaisee itseäni puhumaan huolta

aiheuttavista asioista entistä useammin. Myös avun tarpeen perustelemisen tärkeys on hyvä muistaa.

Esittelin oppaan Riihimäellä Tajua Mut! -projektiryhmälle lokakuussa 2016. Keskustelimme huolen puheeksiotosta ja sen hankaluudesta sekä ihmisten taipumuksesta torjua heille vaikeita asioita. Oppaasta sain hyvää palautetta, sitä kuvattiin tiiviiksi ja napakaksi ja näin ollen helppolukuiseksi. Tarkoitus oli tehdä melko lyhyt, pienen oppaan muotoon saatettava sisältö, jota voidaan jakaa nuorten parissa toimiville tueksi hankalaksi koettuihin tilanteisiin. Tärkeäksi koettiin oppaan sisältö, ulkoasu on muokattavissa käyttötarkoituksen mukaan.

8 POHDINTA

Huolen puheeksiotto koskettaa jokaista terveydenhoitoalan toimijaa. Oikeastaan se on tärkeä asia kaikille, jotka tekevät työtä ihmisten parissa. Lastensuojelulaki velvoittaa muun muassa opettajia, poliisia ja neuvolan työntekijöitä tekemään lastensuojeluilmoituksen, jos on syytä epäillä, että lapsen tarpeita laiminlyödään. Ja vielä laajemmin ajateltuna, lastensuojelulaki antaa jokaiselle, joka epäilee, että lapsi tai nuori voi huonosti, mahdollisuuden lastensuojeluilmoituksen tekemiseen. Huolen puheeksiotto on keino puuttua epäsuotuisaan kehitykseen huolen kohteen elämässä, monesti pelkkä asian puheeksiotto voi riittää herättämään ihmisen toimimaan toisin. Tätä voidaan kutsua lyhytneuvonnaksi eli mini-interventioksi.

Huolen puheeksiotto voi olla vaikeaa, jos koemme, ettei meillä ole keinoja auttaa. Tästä syystä on kehitetty ja tuotu käyttöön erilaisia toimintamalleja ihmisten auttamiseksi. Tässä työssä on keskitytty lasten ja nuorten auttamiseen Tajua Mut! -toimintamallin avulla. Tämä toimintamalli on uusi matalan kynnyksen palvelu sekä auttajalle että autettavalle. Tärkeää tässä mallissa on mielestäni se, ettei huolen tarvitse olla suuri, jotta sitä voidaan käyttää. Turhia liputuksia ei ole, liputtaja voi luottaa omaan harkintaansa ja yhteistyö jatkuu liputtajan ja muiden tahojen kanssa. Huolta ei siis siirretä itseltä pois, vaan se jaetaan muiden auttajatahojen kanssa.

8.1 Kokemukset toiminnasta

Tajua Mut! -malli on käynnistynyt Riihimäellä ja tukee siellä aikaisemmin käytössä olevia auttamisen toimintatapoja. Tajua Mut! helpottaa lasten, nuorten ja perheiden kanssa työtä tekevien välistä yhteistyötä ja antaa nuorille mahdollisuuden päästä palveluiden pariin entistä nopeammin. (Tajua Mut! Autetaan ajoissa. Riihimäen kaupunki n.d.) Kevään 2016 aikana Riihimäellä koulutettiin 125 ammattilaista käyttämään uutta toimintamallia, liputuksia tuli 28. Eniten liputuksia tuli 17–20-vuotiaista. Kuusi näistä nuorista on ollut etsivälle nuorisotyöntekijälle entuudestaan tuntemattomia, Tajua Mut! -toimintamalli on edesauttanut heidän pääsyään palveluiden piiriin varhaisessa vaiheessa. (Ajankohtaiset Tajua Mut! -kuulumiset. Riihimäen kaupunki n.d.)

Vuoden 2016 marraskuun alkuun mennessä koulutettuja ammattilaisia on kaiken kaikkiaan 298. Syksyn aikana on koulutettu muun muassa 122 yläkoulujen ja lukiodien opettajaa sekä paikallisen ammattioppilaitoksen Hyrian ryhmänohjaajat ja opinto-ohjaajaa. Liputuksia on vuoden 2016 marraskuun alkuun mennessä tullut 52. Toimintaan ollaan Riihimäellä oltu tyytyväisiä ja sitä aiotaan jatkaa. Seuraavaksi on tarkoitus kouluttaa harrastusseurojen ja yhdistysten toimijoita sekä terveydenhuollon ammattilaisia. Lisäksi on tarkoitus käydä läpi kaikki kaupungin toimipisteet, joissa on vielä kouluttamatonta ammattikuntaa. Kevään aikana koulutetaan uusia kouluttajia, jotta Tajua Mut! -toimintamalli pysyy käytössä hankkeen päättymisen jälkeenkin. Nämä kouluttajat opastavat uusia käyttäjiä toimintamallin ja tietojärjestelmän käyttöön. (Ahola, 2016.)

Keravalla Tajua Mut! otettiin käyttöön helmikuussa 2015 Ohjaamon yhteydessä. Ohjaamo on Keravan matalan kynnyksen palvelupiste nuorille. Samoin kuin Riihimäellä, myös Keravalla on käytössä yhden lipun periaate, eli jo yhden liputuksen jälkeen etsivä nuorisotyöntekijä ottaa yhteyttä sekä nuoreen että liputtajaan. Joulukuussa 2015 Keravalla oli liputettu yhteensä 85 nuorta, 56 heistä oli 18–22-vuotiaita ja viisi alaikäistä. (Tajua Mut! -toimintamallin opit Keravalta 2016.) Keravalla malli otettiin alun perin käyttöön Nuorisotakuun toteutumisen vauhdittamiseksi. Nuorisotakuu on Hallituksen valtakunnallinen kärkihanke, jonka tarkoitus on syventää julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välistä yhteistyötä nuorten tukemiseksi. Tavoite on edesauttaa nuorten elämänhallintaa ja työllistämistä sosiaali- ja terveyspalveluita vahvistamalla. (Nuorisotakuu n.d.) Keravalla koetaan, että malli on toiminut erittäin hyvin. Lokakuuhun 2016 mennessä Keravalla on yhteydenottopyyntöjä eli liputuksia tehty 167, joissa on mukana 145 nuorta. Osa nuorista on siis liputettu useampaan kertaan. Koulutettuja ammattilaisia on 334. Keravan kokemus on, että yhteistyö toimijoiden välillä on tiivistynyt, päällekkäisen työn tekeminen on vähentynyt ja nuorille on saatu räätälöityä apua. Yhden liputuksen periaate on tuonut matalamman kynnyksen liputtamiselle ja nuoria on päästy auttamaan aikaisempaa varhaisemmassa vaiheessa. Tulevaisuudessa toimintamalli jää Keravalle käyttöön ja sitä on tarkoitus kehittää edelleen. (Talikka, 2016.)

8.2 Eettinen pohdinta ja luotettavuus

Eettisiä periaatteita ovat esimerkiksi rehellisyys, huolellisuus, avoimuus, tieteellinen tunnustus muille tutkijoille sekä eettisesti kestävät tiedonhankinta- ja arviointimenetelmät. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 43–44.) Opinnäytetyön suunnittelu ja toteutusvaiheissa olen noudattanut eettisiä periaatteita ja pyrkinyt luotettavuuteen. Olen käyttänyt lähteitä mahdollisimman laajasti ja viitannut niihin selkeästi, jotta oma pohdinta ja muiden kirjoittajien päätelmät ja tutkimustulokset erottuvat toisistaan. Opinnäytetyön tuotos on tehty tähän työhön kootun teorian pohjalta. Myös oppaaseen on liitetty lähdeaineistoa kuvaava luettelo. Olen noudattanut opinnäytetyön tekemiseen annettuja ohjeita ja pyytänyt palautetta sekä työn tilaajalta että opettajalta. Olen pyrkinyt tekemään omia päätelmiä mahdollisuuksien mukaan lukemani aineiston perusteella. Opinnäytetyöni ja sen tuotos eli opas, ovat julkisia.

Opinnäytetyötä kirjoittaessani olen ollut useaan kertaan yhteydessä työn tilaajaan eli Riihimäen kaupungin työntekijöihin, jotka ovat mukana Tajua Mut! -hankkeessa. Olen pyytänyt palautetta työn eri vaiheissa ja saanut sitä, sekä muokannut työtäni saamani palautteen valossa. Tavoitteena on ollut tehdä työ siten, että se mahdollisimman hyvin vastaa työn tilaajan toiveita ja tarpeita. Työssäni eettisyys korostuu myös sen lopputuloksen kautta, työn tuotos on opas, jonka tarkoitus on auttaa tekemään hyvää. Oppaan tuottaman hyödyn näkökulmasta ajateltuna, mahdollisuus tehdä hyvää on eettistä.

8.3 Ammatillinen kehittyminen ja jatkotutkimusaihe

Toivon olevani terveydenhoitajana turvallinen ja välittävä työntekijä, jolle voi luottamuksellisesti puhua arkaluontoisistakin asioista. Ihmisten, ja varsinkin nuorten, käsitys omasta terveydestään ja hyvinvoinnistaan voi olla epärealistinen, siksi olisi hyvä, että terveydenhuollon työntekijöiden palaute ja tuki olisi konkreettista. Huolen puheeksiottoon tutustuminen kirjallisuuden kautta on vahvistanut osaamistani ja antanut sekä rohkeutta että työkaluja ottaa vaikeatkin asiat puheeksi omassa työssä.

Brown ja Wissow (2009) ovat tutkineet, että 11–16-vuotiaat nuoret kokevat hoitohenkilökunnan esittämät kysymykset arkaluontoisista aiheista myönteisesti. Tällaisia arkaluontoisia aiheita ovat muun muassa huumeet, alkoholi, tupakka, seksuaalisuus, ehkäisy, mieliala ja perheeseen liittyvät ongelmat. Kun hoitohenkilökunta otti puheeksi jotain näistä aiheista, vahvisti se nuorten luottamusta henkilökuntaa kohtaan ja lisäsi nuorten omaa vastuunottoa omasta terveydestään. (Brown & Wissow 2009, 48–54.) Rohkea puheeksiotto siis lisää luottamuksen tunnetta.

Jatkossa huolen puheeksiottamisen teemaa voisi lähestyä nuorten omasta näkökulmasta. Tätä työtä tehdessä heräsi kiinnostus, mikä olisi nuorten itsensä mielestä hyvä ja luottamusta herättävä lähestymistapa, kun aikuinen haluaa avata keskustelun aikuista huolestuttavasta asiasta. Selvittäisin asiaa haastattelemalla nuoria tai tekemällä muutaman kysymyksen kyselytutkimuksen.

LÄHTEET

- Ahola, S. 2016. Tajua Mut! Tilanne nyt. Sähköpostiviesti tekijälle 2.11.2016.
- Ajankohtaiset Tajua Mut! -kuulumiset. Riihimäen kaupunki n.d. Viitattu 2.11.2016. <http://www.riihimäki.fi/palvelut/kulttuuri-ja-vapaa-aika/nuoret/tajua-mut/ajankohtaiset-tajua-mut-kuulumiset/>
- Ankkuri-hanke. Riihimäen kaupunki n.d. Viitattu 24.8.2016. <http://www.riihimäki.fi/palvelut/kulttuuri-ja-vapaa-aika/nuoret/nuori-soty/hankkeet/>
- Arnkil, T. & Eriksson, E. 2008. Älkää leimatko lapsia huolten vyöhykkeistöllä. Dialogi 8/2008, 20. Viitattu 15.9.2016. <http://dialogi.stakes.fi/FI/dialogin+arkisto/2008/8/sivu/20.htm>
- Brown, J. D. & Wissow L S. 2009. Discussion of sensitive health topics with youth during primary care visits: Relationship to youth perceptions of care. Journal of adolescent health 44. 48-54. Viitattu 25.9.2016. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19101458>
- Clarkeburn, H. & Mustajoki, A. 2007. Tutkijan arkipäivän etiikka. Tampere: Vastapaino.
- Eloranta, T. & Virkki, S. 2011. Ohjaus hoitotyössä. Helsinki: Tammi.
- Eriksson, E. & Arnkil, T.E. 2012. Huoli puheeksi: Opas varhaisista dialogeista. 8. painos. Tampere: Juvenes Print - Tampereen yliopistopaino Oy.
- Haasjoki, E. & Ollikainen, T. 2010. Mikä sun mieltä painaa? Kriisit nuoruudessa ja mielenterveyden tukeminen koulussa. Suomen mielenterveysseura. Turun kriisikeskus. Turku: SMS-Tuotanto Oy.
- Hyvärinen, R. 2005. Millainen on toimiva potilasohje? Duodecim 2005;121: 1769-73. Viitattu 25.10.2016. <http://www.terveyskirjasto.fi/xmedia/duo/duo95167.pdf>
- Juvonen, T. 2010. Etsivä työ nuorten tukimuotona. Teoksessa T. Laine, S. Hyväri, P. Vuokila-Oikkonen,(toim.). 2010. Syrjäytymistä vastaan sosi-aali- ja terveysalalla. Helsinki: Tammi.
- Kallio, K. P., Stenvall, E., Bäcklund, P. & Häkli, J. Arjen osallisuuden tukeminen syrjäytymisen ehkäisemisen välineenä. Teoksessa J. Reivinen & L. Vähäkylä (toim.). 2013. Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudeamus.
- Kyngäs, H., Kääriäinen, M., Poskiparta, M., Johansson, K., Hirvonen, E. & Renforst, T. 2007. Ohjaaminen hoitotyössä. Helsinki: WSOY.

Lastensuojelulaki. 13.4.2007/417. Finlex. Viitattu 29.9.2016. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Lastensuojelun laatusuositus. 2014. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. Viitattu 2.9.2016. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70275/URN_ISBN_978-952-00-3488-7.pdf?sequence=1

Nuorisolaki 27.1.2006/72. Finlex. Viitattu 5.8.2016. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060072>

Nuorisotakuu n.d. Viitattu 2.11.2016. <http://nuorisotakuu.fi/>

Nuorisotyö Riihimäellä. Riihimäen kaupunki n.d. Viitattu 29.9.2016. <http://www.riihimaki.fi/palvelut/kulttuuri-ja-vapaa-aika/nuoret/nuorisotyö/>

Nuorten palvelupiste Nuppi –nettisivut. Riihimäen kaupunki n.d. Viitattu 29.9.2016. <http://www.riihimaki.fi/palvelut/sosiaalipalvelut/paihdepalvelut/nuppi-nuorten-palvelupiste/>

Pyhäjoki, J. & Koskimies, M. 2009. Varhainen puuttuminen ja dialogisuuden edistäminen huolten vyöhykkeillä. Teoksessa Perhepolitiikka ja lapsiperheiden palvelut. Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Teoksessa J. Lammi-Taskula, S. Karvonen ja S. Ahlström (toim.). THL. Helsinki: Yliopiston kirjapaino. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80047/0e6f5676-9ccf-4490-8496-45c7b3acce5f.pdf?sequence=1#page=187>

Pärnä, K. 2012. Kehittävä moniammatillinen yhteistyö prosessina. Väitöskirja. Turun yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. <http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/77506/AnnalesC341Parna.pdf?sequence=1>

Sitran selvityksiä 83. Helsinki 2014. Viitattu 26.4.2016. <http://www.sitra.fi/julkaisut/Selvityksi%C3%A4-sarja/Selvityksia83.pdf>

Ståhl, T. & Rimpelä, A. (toim.) 2010. Terveiden edistäminen tutkimuksen ja päätöksenteon haasteena. Helsinki. THL, Yliopistopaino.

Suomen nuorisotyön tilastot n.d. Viitattu 30.9.2016. <http://nuorisotilastot.fi/#!/fi/kunta/Asukasluku/perus/choice-1/prosentit/whiteblue/Koko%20maa/Koko%20maa/table/Mit%C3%A4%20kautta%20ta-voitetut%20nuoret%20tulivat%20etsiv%C3%A4n%20nuorisoty%C3%B6n%20piiriin%3Fnull/kunta/donut/%5B%5D>

Tajua Mut! Autetaan ajoissa. Riihimäen kaupunki n.d. Viitattu 2.11.2016. <http://www.riihimaki.fi/palvelut/kulttuuri-ja-vapaa-aika/nuoret/tajua-mut/>

Tajua Mut! -mallin taustaa. Riihimäen kaupunki n.d. Viitattu 24.8.2016. <http://www.riihimaki.fi/palvelut/kulttuuri-ja-vapaa-aika/nuoret/tajua-mut/taustaa/>

Tajua Mut! Miten mukaan. Riihimäen kaupunki n.d. Viitattu 28.4.2016. <http://www.riihimaki.fi/palvelut/kulttuuri-ja-vapaa-aika/nuoret/tajua-mut/miten-mukaan/>

Tajua Mut! Riihimäen kaupunki n.d. Viitattu 28.4.2016. <http://www.riihimaki.fi/palvelut/kulttuuri-ja-vapaa-aika/nuoret/tajua-mut/miten-toimii-kaytannossa/>

Tajua Mut! – toimintamallin opit Keravalta. 2016. Viitattu 2.11.2016. <https://www.sitra.fi/julkaisut/Selvityksi%C3%A4-sarja/Selvityksia110.pdf>

Tajua Mut! yhteyshenkilöt. Riihimäen kaupunki n.d. Viitattu 30.9.2016. <http://www.riihimaki.fi/palvelut/kulttuuri-ja-vapaa-aika/nuoret/tajua-mut/tajua-mut-yhteyshenkilot/>

Talikka, M. 2016. Keravan Tajua Mut! -kokemuksia. Sähköpostiviesti tekijälle 27.10.2016.

THL n.d. Huolen vyöhykkeet. Viitattu 24.8.2016. https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/varhainen-avoin-yhteistoiminta/huolen-puheeksi-ottaminen/huolen-vyohykkeet

Tilastotietoa Riihimäestä. Riihimäki n.d. Viitattu 24.10.2016. <http://www.riihimaki.fi/wp-content/uploads/sites/3/2015/01/Tilastokirja-2016.pdf>

Vilkkä, H & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

Vilkkä, H. 2015. Tutki ja kehitä. Juva: PS-kustannus.

Åstedt-Kurki, P., Jussila, A-L., Koponen, L., Lehto, P., Maijala, H., Paavilainen, R. & Potinkara, H. 2006. Kohti perheen hyvää hoitamista. Helsinki: WSOY.

HUOLEN ENNAKOINNIN LOMAKE

Verkoston tutkimus ja kehittämisen menetelmät
T. E. Arnkil & E. Eriksson

HUOLEN PUHEEKSIOTON ENNAKOINTILOMAKE

Lomake on suunniteltu sähköiseksi lomakkeeksi. Voit kirjoittaa vastaukset suoraan lomakkeeseen.

Lomake on tarkoitettu tueksi tilanteissa, joissa:

- Sinulla on huolta lapsen/nuoren hyvinvoinnista
- Et ole syystä tai toisesta ottanut asiaa selvästi puheeksi huoltajien kanssa ja
- Haluat kehittää huolen ilmaisemista osana työtäsi lasten ja nuorten hyväksi

Lomakkeessa on kolme osaa:

- 1) **A osa** on tarkoitettu täytettäväksi silloin kun olet valitsemassa tilannetta, jossa aiot kehittää huolen aiheesi puheeksiottamista.
- 2) **B osa** on tarkoitettu täytettäväksi silloin, kun olet juuri valmistautumassa tapaamaan lapsen/nuoren huoltajan tai huoltajat. Voit käyttää lomaketta myös muiden lapselle tärkeiden aikuisten kanssa.
- 3) **C osa** on tarkoitettu täytettäväksi pian tuon tapaamisen jälkeen.

A. Täytä, kun valitset tilannetta (kysymykset 1-3)

1a. Perustiedot lapsesta/nuoresta, perheestä (ilman tunnistetietoja)

1b. Perustiedot sinusta: toimipisteesi, ammattisi

2. Keitä perheenjäseniä tapaat ja mitä teet heidän kanssaan?

3a. Mistä olet huolissasi lapsen/nuoren tilanteesta?

3b. Mitä tapahtuu, jos et ota huoltasi puheeksi?

3c. Mille vyöhykkeelle huolesi sijoittuu?

☐ Pieni huoli ☐ Huolen harmaa vyöhyke ☐ Suuri huoli

B. Täytä ennen tapaamista (kysymykset (4-8))

4. Missä asioissa (arviosi mukaan) lapsen/nuoren huoltaja/t kokee saavansa sinulta tukea?
Onko asioita, joissa hän/he voi kokea sinut uhkaavaksi?

Tuki:

Uhka:

5.a. Mitä voimavaroja lapsessa/nuoressa ja hänen tilanteessaan näet ja mitä voisit niistä kertoa huoltajalle/huoltajille?

5b. Mitä sinä ja huoltaja(t) voisitte tehdä tahoillanne ja/tai yhdessä lapsen/nuoren tilanteen parantamiseksi?

6. Miten otat huolesi ja yhteistyötoiveesi esille? Sanoita; mieti vaihtoehtoisia tapoja ilmaista huolesi, se miten kerrot voimavaroista ja ehdotat yhteistyötä

7a. Ennakoin mitä tapahtuu puheeksiottamistilanteessa. Kuka reagoi ja miten?

7b. Ennakoi mihin puheeksiottaminen johtaa lähitulevaisuudessa?

Jos ennakointi, että puheeksiottaminen heikentää mahdollisuuksia huojentaa lapsen/nuoren tilannetta, palaa pohtimaan a) missä todella tarvitset huoltajan/hoitajien apua ja b) miten saat tuon avun; eli sanoita yhteistyötarjojaksesi uudestaan.

8. Millainen tila ja aika olisi tällaiselle kohtaamiselle otollinen eli milloin ja missä otat asian puheeksi?

C. Täytä pian tapaamisen jälkeen (kysymykset 9-11)

9. Miten toteutit puheeksiottamisen?
10. Mitkä olivat tunnelmasi puheeksioton
a) alla:
b) aikana:
c) jälkeen:
11.a. katso ennakointejesi kysymyksessä nro 7. Tapahtuiko niin kuin ennakoit vai jotakin muuta? Koitko jotain yllättävää?
11b. Miltä toiminta lapsen/nuoren tilanteen helpottamiseksi nyt näyttää? Mikä herättää toiveikkuuttasi? Mikä huolestuttaa edelleen?
11c. Mitä aiot tehdä tämän huolesi vähentämiseksi?

HÄMEEN AMMATTIKORKEAKOLUN OPINNÄYTETYÖ

Huolen puheeksiotto

Opas

Henriikka Ketola

Syksy 2016

Aluksi

Tämä on opas siitä, kuinka ottaa huoli puheeksi lapsen tai nuoren kanssa. Opas on tarkoitettu kaikille lasten ja nuorten parissa toimiville ja se liittyy Riihimäellä käyttöönotettuun uuteen Tajua Mut! – toimintamalliin.

Oppaan tarkoitus on antaa vinkkejä, milloin huoli on hyvä ottaa puheeksi ja kuinka vaikeista asioista voi puhua luontevasti.

Kerron tässä oppaassa, mitä huolen tunteella tarkoitetaan ja missä vaiheessa siihen tulisi puuttua. Kuvailen lyhyesti, millainen on hyvinvoiva nuori. Löydät oppaasta huolen vyöhykkeet, joiden avulla huolen jäsentely on helpompaa. Oppaasta löydät myös tietoa siitä, miten huolen voi ottaa puheeksi, avuksi on listattu asioita ja kysymyksiä, joita tulisi muistaa

ja joita nuorelle voi esittää yhdessä
pohdittavaksi.

Opas on laadittu ammattikorkeakoulun
opinnäytetyönä yhteistyössä Riihimäen Tajua
Mut! – projektiryhmän kanssa. Tätä opasta
voidaan jakaa tai siinä olevia tietoja käyttää
esimerkiksi koulutustilaisuuksissa.

Tajua mut! – toimintamallin idea on avoimuus ja
yhteistyö nuoren kanssa. Sen päätavoitteet ovat
nuorten hyvinvoinnin lisääntyminen ja
syrjäytymisen ehkäiseminen.

Aloitetaan!

Huolen tunne

Huolen tunne on subjektiivista, luota intuitioon!

Sinun ei tarvitse olla varmasti oikeassa ja tietää ongelmaa, ennen kuin otat toista ihmistä koskevan huolen puheeksi. Riittää, kun kerrot olevasi huolissasi ja pyydät apua huolen poistamiseen.

Huoli voi perustua tietoon juuri käsillä olevasta tilanteesta, sen herättämiin tunteisiin ja siitä tehtyihin havaintoihin ja sitä peilataan

aikaisemmin opittuihin asioihin, kokemuksiin ja tietoihin.

Subjekttiivinen huoli kohdistuu kahteen eri seikkaan, lapsen tai nuoren tilanteeseen tai käytökseen sekä omiin toimintamahdollisuuksiisi ja niiden riittävyyteen. Huoli kasvaa sitä mukaa, kun omat auttamiskeinosi vähenevät.

Huoli syntyy kohtaamisissa ja rakentuu:

- **havainnoista, mielikuvista, ajatuksista, assosiaatioista**
- **vuorovaikutuksen ja kohtaamisen herättämistä tunteista**
- **omasta arviostasi, mikä on tilanteessa oikein ja mikä väärin ja mikä sinua itseäsi velvoittaa**

Kun huoli herää

Puutu asioihin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Varhainen puuttuminen on yhteistoimintaa ja perustuu avoimuuteen, keskusteluun ja kuuntelemiseen. Ota vastuu omasta toiminnastasi ja tue nuorta ongelmien kasaantumisen estämiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi.

- Olennaista on toimia silloin, kun auttamismahdollisuuksia on vielä paljon.

Kysymys puuttumisen tarpeesta herää, kun nuoren arkiset tavat toimia eivät ole aikuisten odotusten mukaisia. Muista kuitenkin myönteisyys. Lapsia ja nuoria ei tarvitse erotella tukea tarvitseviin ja muihin, jokainen heistä haluaa tulla huomatuksi.

- Puuttuminen on aina samalla myös lupaus tehdä asialle jotain.

Hyvinvoiva nuori

- selviää arjesta ilman suurta ahdistusta
- nukkuu ja syö hyvin
- pystyy toimimaan ryhmässä ja luomaan ystävyssuhteita
- sietää epäonnistumisia, osaa iloita tavallisesta elämästä, nauraa aina välillä ja kykenee muutenkin osoittamaan tunteitaan sekä tunnistaa oikean ja väärän kehitystasonsa mukaisesti
- kokee tyytyväisyyttä elämää kohtaan, uskoo riittävästi omiin kykyihinsä ja voi olla temperamentiltaan omanlaisensa

- kykenee tuntemaan empatiaa, kykenee siis asettumaan toisen ihmisen asemaan ja tarvittaessa puolustamaan toisenkin oikeuksia

Huolen vyöhykkeet

EI HUOLTA	PIENI HUOLI		HUOLEN HARMAA VYÖHYKE		SUURI HUOLI	
1	2	3	4	5	6	7
Ei huolta lainkaan.	Pieni huoli tai ihmettely käynyt mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin vahva.	Huoli tai ihmettely käynyt toistuvasti mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin hyvä. Ajatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.	Huoli kasvaa; luottamus omiin mahdollisuuksiin heikkenee. Mielessä toivomus lisävoimavaroista ja kontrollin* lisäämisestä	Huoli tuntuva; omat voimavarat ehtymässä. Selvästi koettu lisävoimavarojen ja kontrollin lisäämisen tarve.	Huolta paljon ja jatkuvasti: lapsi/nuori vaarassa. Omat keinot loppumassa Lisävoimavaroja ja kontrollia saatava mukaan heti	Huoli erittäin suuri: lapsi/nuori välittömässä vaarassa. Omat keinot lopussa. Muutos lapsen tilanteeseen saatava heti

Vailla huolia olevassa tilanteessa (1) nuoren asiat ovat hyvin. Tällöin esimerkiksi kasvaminen, kehitys, oppiminen ja muut olosuhteet ovat kunnossa.

Pienen huolen alueella (2-3) jotkin tekijät aiheuttavat pientä huolta. Huoli saattaa olla toistuvaa. Nämä huolet ovat helppoja ottaa puheeksi ja työntekijä kokee omat auttamismahdollisuutensa hyviksi.

Harmaalla vyöhykkeellä (4-5) huoli on tuntuva ja kasvaa. Auttamiskeinot ovat joko käytetty tai vähissä. Huoli on saattanut jatkua jo pitkään ja työntekijä kaipaa lisää voimavaroja tai muita auttamistahoja. Työntekijä saattaa myös kokea epävarmuutta huolensa todenperäisyydestä ja pelkää liioittelevansa.

Suuren huolen alueella (6-7) nuoren arvioidaan olevan vaarassa. Huoli on tuntuva ja omat keinot auttaa ovat

loppuneet. Tässä tilanteessa työntekijä ei voi enää epäröidä, vaan tilanne pakottaa toimimaan. Työntekijän arvion mukaan nuorelle käy huonosti, ellei tilanteeseen saada muutosta heti.

Miten otat huolen puheeksi

- Mieti, mistä asioista olet huolissasi? Kirjaa huolta aiheuttavat havainnot ylös. Näin saat jäsenneltyä omia ajatuksiasi. Kun puhut huolestasi, älä puhu nuoren ominaisuuksista vaan siitä, miten hän eri tilanteissa toimii.
- Mitä tapahtuu, jos et ota huolta puheeksi? Oletko ennen ollut samasta nuoresta huolissasi, mitä silloin tapahtui? Otitko asian puheeksi vai et, mihin se johti?

- Kuinka suuri huolesi on? Voit käyttää apunasi huolen vyöhykkeistöä sen arvioimiseksi. Pilko suuri huoli osiin. Kun huolia on paljon, voit aloittaa sillä hetkellä olennaisimmaksi kokemastasi asiasta.
- Huomioi, kenelle puhut ja käytä sen mukaista kieltä. Arkikieli ja konkreettiset havainnot vievät asiaa parhaiten eteenpäin.
- Mieti sopiva aika ja paikka huolen puheeksiotolle. Rauhallinen tila ja yksityisyys mahdollistavat keskustelun onnistumisen.
- Muista, että sinä olet aikuinen ja sinulla on vastuu ja velvollisuus puuttua huolestuttavaan tilanteeseen. Muista myös perustella nuorelle, miksi apu on tarpeen.

- Hyvän vuorovaikutuksen elementtejä ovat luottamuksen saavuttaminen, myötätunnon ilmaiseminen, selittävä vastaaminen, asiallisuus, rehellisyys, myönteisyys, nuoren käytännöllinen auttaminen sekä hänen ratkaisujensa kunnioittaminen ja aktiivinen kuunteleminen.

Asioita, jotka on hyvä muistaa, kun huoli herää

- Kysy nuorelta, mikä on hänen oma käsityksensä voinnistaan.
- Kuuntele!
- Muista avoimet kysymykset: ”kertoisitko lisää?”, ”mitä tarkoittit, kun sanoit...?”.
- Minkälainen perhetilanne nuorella on?

- Mikä on vanhempien tai ystävien käsitys nuoren voinnista? Nuorelta itseltäänkin voi kysyä, onko joku läheinen ollut hänestä huolissaan.
- Jaksako nuori tehdä normaalit arkipäivän asiat?
- Kysy nukkumisesta tarkasti: nukkumaan meno, herääminen, unen laatu, onko nuori aamulla virkeä, unen määrä tunteina, katkeaako uni?
- Ruokahalu, liikaa tai liian vähän?
- Painon lasku tai nousu.
- Kuolemantoiveet, itsetuhoisuuden arviointi.
- Muistivaikeudet.
- Muutokset mielihyvän tuntemisessa.

- Jaksako nuori harrastaa ja liikkua?
- Vältteleekö ulosmenoa?
- Onko särkyjä tai kipuja?
- Onko itkuherkkyyttä?
- Pystyykö keskittymään?
- Tunteeko nuori itsensä arvottomaksi?
- Päihteiden käyttö?
- Ajatukset tulevaisuudesta?
- Mahdolliset muut muutokset.

Lopuksi

Kun huolen tunne herää, luota tunteeseen ja pyri puutumaan asioihin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Voit ottaa asiat puheeksi yksi kerrallaan, kaikkia huolia ei tarvitse

ratkaista heti. Rohkea huolen puheeksiotto lisää luottamuksen tunnetta.

Miksi et ota huolta puheeksi? Koska pelkää, ettet osaa auttaa. Kun olet huolissasi toisesta ihmisestä, olet huolissasi myös itsestäsi, tarkemmin sanottuna omista mahdollisuuksistasi olla avuksi. Tajua Mut! – toimintamallin avulla saat huoltasi jaettua yksinkertaisesti ja helposti. Rohkea puheeksiotto lisää luottamuksen tunnetta, Tajua Mut! auttaa eteenpäin.

Lisää aiheesta:

Eriksson, E. & Arnkil, T.E. 2012. *Huoli puheeksi: Opas varhaisista dialogeista*. 8. painos. Tampere: Juvenes Print - Tampereen yliopistopaino Oy. Saatavana myös sähköisessä muodossa <http://thl32->

kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/90845/URN_ISBN_978-951-33-1792-8.pdf?sequence=1

Haasjoki, E., Ollikainen, T. 2010. *Mikä sun mieltä painaa? Kriisit nuoruudessa ja mielenterveyden tukeminen koulussa.* Suomen mielenterveysseura. Turun kriisikeskus. Turku: SMS-Tuotanto Oy

Huolen vyöhykkeistö ja huolen
puheeksiottaminen

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/tyomenetelmat/huolen-vyohykkeisto-ja-huolen-puheeksiottaminen>

Pyhäjoki, J. & Koskimies, M. *Varhainen puuttuminen ja dialogisuuden edistäminen huolten vyöhykkeillä.* Teoksessa Perhepolitiikka

ja lapsiperheiden palvelut. Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Toim. Lammi-Taskula, J., Karvonen, S. ja Ahlström, S. THL. Helsinki: Yliopiston kirjapaino. Saatavana myös sähköisessä muodossa

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80047/0e6f5676-9ccf-4490-8496-45c7b3acce5f.pdf?sequence=1#page=187>

Varpu. Lapselle tukea ajoissa.

<https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelukeskusliitto/Varpu-tukea-lapselle-ajoissa.pdf>

